

„E.-S.B.”-lezerskringonderzoek

Het is de laatste jaren mode geworden onder de uitgevers van grote nieuws- en opiniebladen om een onderzoek te laten instellen naar de samenstelling van de kring van abonnees of lezers. Deze mode laat zich rechtvaardigen door de toenemende druk welke van adverteerderszijde op de media wordt uitgeoefend. Een dergelijk onderzoek is in het algemeen vrij kostbaar, alleen al vanwege het feit, dat de vergaande detaillering van de vragenlijsten en de gewenste nauwkeurigheid van de uitkomsten een minimale steekproef van niet zelden enkele duizenden interviews noodzakelijk maken. Honderden enquêteurs worden ingeschakeld, die het gehele land doorkruisen ten einde de vereiste geografische spreiding van de steekproef te realiseren.

Voor de kleinere, m.n. de professionele, tijdschriften behoort zulk een onderzoek zonder meer tot de onmogelijkheden. Allereerst uit financiële overwegingen, maar deze tijdschriften vereisen uit hoofde van hun „zakelijk” karakter ook een geheel andere benadering. Het maakt veel verschil of het bereik van een blad uitsluitend bestaat uit personen of gezinnen, dan wel uit overwegend bedrijven en instellingen, met daarnaast personen die beroepshalve zijn geabonneerd.

„Economisch-Statistische Berichten” is een voorbeeld van een dergelijk professioneel blad. Het was dan ook na enige aarzeling, dat het Nederlandsch Economisch Instituut in het voorjaar 1964 besloot een lezerskringonderzoek te laten instellen. Verwacht werd evenwel, dat een lezerskringrapport ook voor het redactionele beleid wellicht interessante gegevens zou kunnen opleveren, vooral wanneer in het onderzoek een opiniepeiling over de inhoud van „E.-S.B.” zou worden verwerkt. Het deed mij veel genoegen de opzet en de uitvoering van het onderzoek op mij te mogen nemen.

Van meet af aan was duidelijk dat een *schriftelijke enquête* onder de abonnees in dit geval de enige mogelijkheid vormde om méér van de lezerskring te weten te komen dan de analyse van het adressenmateriaal reeds had opgeleverd. Van essentieel belang daarbij was dat de uit-

eindelijke steekproef van abonnees niet alleen voldoende groot, maar allereerst representatief zou dienen te zijn voor de gehele populatie van „E.-S.B.”-abonnees. Gegeven de praktische onmogelijkheid om mondeling te onderwerpen, betekende deze voorwaarde dat de betrouwbaarheid van de resultaten zou staan of vallen met de mate van terugzending en beantwoording van de enquêteformulieren. De periode waarin zou worden ondervraagd — de zomermaanden van dit jaar — scheen in dit opzicht een tamelijk riskante keuze.

Met grote voldoening valt echter te vermelden dat de „E.-S.B.”-abonnees, zoals de redactie reeds voorspelde, ons niet in de steek hebben gelaten. Nadat twee keer een herinneringsschrijven was uitgegaan naar de particuliere steekproefadressen, waarvan nog geen antwoord was ontvangen, en na een schriftelijke plus een telefonische actie jegens de dito ondernemingen en instellingen, kon eind oktober de balans worden opgemaakt. Het percentage geretourneerde formulieren was op dat tijdstip tot maar liefst 88 gestegen. Dit resultaat laat zich zeer goed vergelijken met de score gerealiseerde gesprekken van menige *mondlinge enquête*. Daarbij moet worden bedacht, dat de hoeveelheid informatie, die per steekproefabonnee werd gevraagd, bepaald groter was dan men traditioneel van schriftelijke ondervragingen „mag” verwachten.

Een bijzonder woord van dank is hier dan ook op zijn plaats jegens de ruim 550 particuliere en zakelijke abonnees, die aan dit onderzoek hebben meegewerkt. Van de goodwill welke „E.-S.B.” bij de lezerskring blijkbaar heeft, getuigen bijv. een bedrijf, dat voor zijn dochters het formulier liet fotocopieren, een ander bedrijf, dat gaarne voor iedere interne lezer een apart formulier zag toegezonden, en de talrijke verontschuldigungen voor een late terugzending van de zijde van particuliere abonnees. Per saldo gaf slechts één abonnee uitdrukkelijk te kennen niet te willen meewerken. De totale beantwoording liet derhalve niets te wensen over. Enige resultaten van het onderzoek hoop ik een volgende keer te kunnen geven.

Leiden.

Drs. G. J. AYEELTS AVERINK.

INHOUD

	Blz.		Blz.
„E.-S.B.”-lezerskringonderzoek, door Drs. G. J. Aeyelts Averink	1119	De moeilijke gemeentefinanciën, door J. Hasper ..	1129
Hogere rekenkunde, door Drs. P. G. Ridder	1120	75 jaar KoNing VoetBal, door Dr. D. B. Jochems	1131
Conjunctuurpolitiek zonder inflatie, door Prof. Dr. W. Drees Jr.	1121	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman ..	1135
Hoe machtig is Economische Zaken?, door Prof. Dr. J. Wemelsfelder	1125	Recente publikaties	1136

Hogere rekenkunde

1. Zoals bekend is Minister Veldkamp op 1 december met de vroegtijdige Sinterklaassurprise — sommige maatschappelijke groeperingen zijn van mening dat het een gard is — gekomen van een loonsverhoging van maximaal 4,7 pCt. voor 1965. Boze tongen beweren dat de Minister zich hierbij heeft laten inspireren door de 2,7 pCt. die nu twee jaar geleden in de loonpolitiek zo'n belangrijke rol heeft gespeeld. Het is echter niet moeilijk een dergelijke bewering als kwaadspekerij aan de kaak te stellen. Minister Veldkamp geeft immers in zijn brief een uitvoerige verantwoording van de genoemde 4,7 pCt.

Maar als men zich verdiept in de ministeriële rekenerij dan voelt men allengs enige twijfel opkomen of de suggestie van exactheid die het getal 4,7 pCt., met name als gevolg van het cijfer achter de komma, geeft, wel helemaal gerechtvaardigd is. Wij zullen pogen dit wat nader aan te tonen.

2. Het uitgangspunt van de Minister is het meerderheidsstandpunt van de S.-E.R., t.w. dat de loonontwikkeling in 1965 zal moeten worden gericht op het handhaven van het reëel inkomen van de werknemers op het in 1964 bereikte niveau. Daarbij is door de S.-E.R. niet duidelijk aangegeven op welk tijdstip het niveau van het reëel inkomen moet worden genomen — het maakt nogal een verschil of men het aan het begin of aan het eind van het jaar neemt; aangenomen mag worden dat bedoeld is het over het gehele jaar genomen *gemiddelde* niveau.

Voor het vergelijken van het reëel loon in 1964 met dat van 1965 gaat de regering in navolging van de S.-E.R. uit van het door het C.P.B. in zijn macro-economische verkenning gegeven loonalternatief van 6 pCt. loonkostenstijging.

Loonvergelijking 1965 t.o.v. 1964 op basis van loonalternatief B van het C.P.B. (stijgingspercentages)

loonkostenstijging	nominale loonverbetering	reële loonverbetering
overloop ... 2 pCt.	overloop 2 pCt.	nominaal ... 5 pCt.
compensatie A.O.W./A.W.W. ... 1½ pCt.		ongecompenseerd deel premieverhoging A.O.W./A.W.W. ... -1 pCt.
daling sociale lasten -1 pCt.		consumptieprijsstijging -4½ pCt.
incidentele loonsverhoging 1 pCt.	incidenteel ... 1 pCt.	-0,5 pCt.
contractsvernieuwing .. 2 pCt.	contractsvernieuwing 2 pCt.	
6 pCt.	5 pCt.	

Bovenstaande tabel geeft aan dat op basis het loonalternatief B er een reële inkomensdaling van de arbeiders optreedt van 0,5 pCt. Het vijfde halfjaarlijkse rapport van de S.-E.R. — waarnaar Minister Veldkamp verwijst — spreekt van een reële inkomensdaling van „niet meer dan ruim 0,5 pCt.". Daarbij is niet duidelijk waar dit „ruim" vandaan komt.

Hoe dit ook zij, de Minister gaat kennelijk uit van de „ruim 0,5 pCt." van de S.-E.R. en zegt dan dat „derhalve" de loonontwikkeling 0,6 pCt. hoger zal moeten liggen dan voorzien is in het alternatief B van het C.P.B. en „derhalve" in totaal 6,6 pCt. zal moeten bedragen. Daarbij baseert de Minister de 0,6 pCt. kennelijk op het „ruim" van de S.-E.R. en op het feit dat de 0,6 pCt.

een verhoging weergeeft tegenover de 0,5 pCt. een verlaging.

3. Tot zover is alles nog goed te volgen. Maar nu zouden men mogen verwachten dat de redenering als volgt zou verder gaan. Bij het loonalternatief B geeft een nominale loonverbetering van 5 pCt. (kolom 2 van de tabel) een reële achteruitgang van 0,5 pCt. (kolom 3 van de tabel). Op grond van het gestelde onder 2 kan dit worden opgevangen door een additionele loonstijging van 0,6 pCt. Met andere woorden, om aan de voorwaarde van een gelijkblijvend reëel loon te voldoen moet het nominale loon met 5,6 pCt. worden verhoogd. Trekken wij hiervan de overloop (2 pCt.) en de incidentele loonsverhoging (1 pCt.) af dan blijft voor contractsverbetering over: 2,6 pCt.

Minister Veldkamp volgt echter een andere weg — m.i. een omweg — en komt daarbij naar ik meen enigszins in de berm terecht. Hij keert terug tot de loonkostenstijging (kolom 1 der tabel) en zegt: deze loonkostenstijging mag voor 1965 6,6 pCt. bedragen. Hij gaat nu, om tot de loonstijging via contractsvernieuwing te komen de verschillende posten zoals overloop, incidentele loonstijging en compensatie A.O.W./A.W.W.-premie, aftrekken, maar hij neemt daarbij voor laatstgenoemde post niet 1 pCt., zoals in kolom 1 van de tabel is vermeld, maar 0,8 pCt.; hij komt dan — uiteraard — tot een mogelijkheid van loonsverhoging via contractsvernieuwing die 2,8 pCt. bedraagt.

Minister Veldkamp motiveert de 0,8 pCt. aftrek voor premiecompensatie A.O.W./A.W.W. met de opmerking dat de netto-stijging van de sociale lasten uit hoofde van de compensatie van de premieverhoging van de A.O.W./A.W.W., ic. $1,5 - 0,5 = 1$ pCt., correspondeert met 0,8 pCt. loonkostenstijging, zulks gelet op het feit dat boven de zgn. inkomensgrens over het verdere inkomen geen premie is verschuldigd. Ik neem graag aan dat dit juist is. Maar als het zo is dan had Minister Veldkamp niet zonder meer bij zijn berekeningen mogen uitgaan van het geval B van het C.P.B., inhoudende een loonkostenstijging van 6 pCt. voor 1965. Immers, in dit percentage is de post netto last uit hoofde van de compensatie van de A.O.W./A.W.W.-premie opgenomen voor 1 pCt. (eveneens een loonkostenstijging op jaarbasis). Nu van tweeën één: of hier had een correctie moeten worden aangebracht waardoor de 6 pCt. 5,8 pCt. was geworden en de voor contractsvernieuwing resterende loonkostenstijging op de eerder door mij berekende 2,6 pCt. zou zijn uitgekomen; of de Minister had de 6 pCt. van het C.P.B. kunnen handhaven maar hij had dan ook 1 pCt. voor de netto compensatie moeten aftrekken, waardoor eveneens de 2,6 pCt. en niet de 2,8 pCt. uit de bus zou zijn gekomen.

Voor de laatste opvatting pleit bovendien nog het feit dat de Minister zelf voorstelt tot compensatie van het te compenseren deel van de A.O.W./A.W.W.-premieverhoging per 1 januari een loonmaatregel van 1,5 pCt. af te kondigen. Dit houdt m.i. in een loonkostenstijging op jaarbasis van 1,5 pCt. (waarvan dan afgetrokken moet worden de vermindering van andere sociale lasten ad 0,5 pCt.).

Uitgaande van de 2,6 pCt. (in plaats van de 2,8 pCt.) zou de loonsverhoging in de c.a.o.'s — waarbij dan de

factor dat niet alle c.a.o.'s op 1 januari worden vernieuwd in aanmerking is genomen — rond 3 pCt. mogen bedragen. De in de brief van 1 december genoemde 4,7 pCt. zou dan 4,5 pCt. moeten zijn, waardoor het gardkarakter van de loonsurprise nog wat zou zijn geaccentueerd. Door zijn gegoochel met cijfers heeft Minister Veldkamp nog kans gezien de gard enigszins te vergulden.

4. Nog wat duisterder wordt de zaak wanneer tevens de bijlage van de brief van 1 december er bij wordt betrokken. In deze bijlage worden nadere gegevens vermeld betreffende de sociale lasten in 1965. Gesteld wordt dat de macro-economische ramingen ten onrechte de verhoging van de A.O.W./A.W.W.-premie op 2,5 pCt. stellen; deze verhoging moet zijn 2,4 pCt. Maar waarom gaat de Minister bij de berekening in zijn brief zelf dan wel van 2,5 pCt. uit?

Nu maakt dit geen verschil wat betreft de loonkostenstijging voor 1965 (kolom 1 van de tabel). De compensatie van de A.O.W./A.W.W.-premieverhoging blijft namelijk 1,5 pCt. Het maakt echter wel verschil voor de reële positie van de werknemers (kolom 3 van de tabel). Uitgaande van een totale premie van 2,4 pCt.¹⁾ bedraagt bij een compensatie van 1,5 pCt. het niet gecompenseerde deel 0,9 pCt. Als gevolg hiervan komt dan de reële inkomensvermindering van de arbeiders bij alternatief B van het C.P.B. niet op 0,5 pCt. maar

op 0,4 pCt. uit. Om het reële werknemersinkomen te handhaven op het niveau van 1964 zou dan een extra stijging boven het alternatief B van het C.P.B. van 0,5 pCt. i.p.v. 0,6 pCt. nodig zijn. Daardoor zou de door Minister Veldkamp berekende 2,8 pCt. beschikbaar voor contractverbetering, die door ons reeds was teruggebracht op 2,6 pCt., nog eens dalen tot 2,5 pCt. Het valt te verstaan dat de Minister zijn standpunt niet nog ongunstiger heeft willen maken en dat hij daarom deze factor maar buiten beschouwing heeft gelaten.

Uit het voorafgaande laat zich de conclusie trekken dat de exactheid die het getal van 4,7 pCt. suggereert te hebben, meer schijn dan wezen is. In verband hiermede kan terecht de vraag worden opgeworpen of het niet verstandiger was geweest van de Minister wanneer hij met wat minder cijferacrobatiek tot een meer globaal eindresultaat, bijv. een mooi rond cijfer van 5 pCt. — dat bovendien nog een bekende klank heeft uit de tijd dat loonronden nog de hoogste wijsheid in de loonpolitiek waren — zou zijn gekomen.

Voorburg.

P. G. RIDDER.

¹⁾ In feite bedraagt blijkens de bijlage de premielast uit hoofde van A.O.W./A.W.W.-premieverhoging voor de werknemers in 1965 — op jaarbasis — slechts 2,25 pCt. Gelukkig echter zal het werknemersaandeel van de ziekenfondspremie met 0,2 pCt. stijgen en de werkloosheidspremie met 0,05 pCt. dalen, waardoor de totale kostenstijging der werknemers op jaarbasis op 2,4 pCt. kan worden gehandhaafd. (Wie zei daar iets van millimeteren?).

Conjunctuurpolitiek zonder inflatie

Het niet bereikte doel.

De economische ontwikkeling in Nederland is na de bevrijding boven verwachting voorspoedig geweest; een pijnlijke zaak als de lange duur van de woningnood is niet ontstaan door tegenvallende produktie maar door de sterke toeneming van de koopkrachtige vraag.

Eén doelstelling ¹⁾ is echter niet bereikt: het voorkomen van inflatie ²⁾. Deze is vooral schoksgewijze opgetreden bij de overbestedingen, zoals van 1956 en van nu. De inflatie heeft geleid tot prijsstijging — deze wordt vooral manifest als tekorten op de betalingsbalans niet langer worden aanvaard — en tot de blijvende behoefte aan rantsoenering in enige sectoren (huisvesting, bouw, telefoon). Zowel prijsstijging als rantsoenering drukt de waarde van het geld.

¹⁾ Van de vijf macro-economische doelstellingen inzake groei, werkgelegenheid, betalingsbalans, prijspeil en inkomensverdeling. Er zijn meer doelstellingen (vgl. „Economic Policy in our Time” van Kirschen, Hartog e.a.) en ook de „andere vier” zijn niet naar ieders smaak bereikt.

²⁾ In dit artikel opgevat als een stijging van inkomens die sneller is dan de stijging van de produktie. Prijsstijging zal daaruit op den duur resulteren; niet elke prijsstijging is echter inflatie. Men denke bijv. aan prijsstijging die veroorzaakt wordt door verschuiving van directe naar indirecte belastingen, door afschaffing van rantsoenering gepaard gaande met lossere prijsbeheersing, door hogere invoerprijzen of door misoogst. Als inflatie hetzelfde zou zijn als prijsstijging was het woord overbodig. Deflatie is ook niet hetzelfde als prijsdaling. De gebruikte definitie komt op langere termijn op hetzelfde neer als het begrip prijsstijging. („Inflation is defined as a significant price increase for a number of years”, definitie van H. S. Odeh in zijn proefschrift „The impact of inflation on the level of economic activity”, Rotterdam 1963).

Conjunctuurbeleid volgens het boekje.

Keynes, Tinbergen en anderen gaven in de jaren dertig aan hoe men door gebruik te maken van budgettair beleid hoge werkgelegenheid kan bereiken en inflatie kan vermijden (Keynes: „How to pay for the war”). Regeringen moesten onwenselijke impulsen van het buitenland tegengaan, reserves verzamelen tijdens de hausse en gebruiken tijdens een recessie. Zou men permanent te kampen hebben met excessieve overschotten op de betalingsbalans (of met tekorten) dan moest de verhouding tussen binnen- en buitenlandse prijspeil worden herzien (via lonen of wisselkoersen). Dit is Keynesiaanse politiek („het boekje”) zoals uiteengezet door de eerste generatie (Lerner, Beveridge, Meade: „Theory of International Economic Policy”).

De praktijk in Nederland heeft veel goeds laten zien, maar helemaal tevreden over de conjunctuurpolitiek is men niet. Liggen de tegenslagen aan fouten van „het boekje”, aan tegenwerking van het Nederlandse parlement of aan fouten van de policy-makers?

Karakteristieke instituties van Nederland.

Nederland is interessant als laboratorium van economisch beleid omdat de regering over veel instrumenten beschikt (rechtstreekse zeggenschap over loonbeleid en bouwvergunningen ontbreken elders vaak) en omdat de deelnemers sterk wetenschappelijk zijn georiënteerd. De President van De Nederlandsche Bank, Prof. Tinbergen en latere directeuren van het Centraal Planbureau, de hoogleraren die leiding hebben gegeven aan de Ministeries van Economische Zaken en van Financiën hebben

bijdragen geleverd aan de literatuur over monetair en algemeen economisch beleid. Het jaarverslag van De Nederlandsche Bank (over het verleden), het Centraal Economisch Plan van het Centraal Planbureau (over het lopende jaar) en de Miljoenennota (over de toekomst) bevatten veel theorie. Men kan er zeker van zijn dat fouten die begaan worden theoretisch hecht zijn gefundeerd.

Arbeidsmarkt.

Het was al aan Adam Smith bekend dat inkomens de neiging hebben tot stijgen als de vraag naar produktiekrachten groot is. De grondleggers van het Keynesiaanse beleid hebben hun ideaal „hoge werkgelegenheid zonder inflatie” dan ook nader toegelicht door te pleiten voor een budgettair beleid dat de werkgelegenheid (van arbeiders en van zelfstandigen) niet verder stimuleert dan het punt waar het prijsniveau dreigt te gaan stijgen. Beveridge heeft dit uitgewerkt in „Full Employment in a Free Society” en voor het Verenigd Koninkrijk berekend dat de werkgelegenheid dan ca. 97 pCt.³⁾ kan zijn, en dat loonbeleid het beter mogelijk maakt bij stabiele geldswaarde dit hoge peil te bereiken.

Noch deze eerste Keynesianen, noch de vakverenigingsleiders in Nederland of de regering hebben een overspannen arbeidsmarkt⁴⁾ nagestreefd. Wel is soms onvoldoende beseft dat een krappe arbeidsmarkt tot inflatoire schokken zou leiden; men dacht dat loonbeleid dat kon voorkomen. Ook is er soms defaultisme inzake de mogelijkheden tot ontspanning.

Het buitenland.

In de jaren dertig vonden leidende kringen in Nederland in meerderheid dat „het buitenland” de schuld was van onze moeilijkheden en dat wij onszelf niet konden helpen. Ook nu zijn er velen die de nadruk leggen op de zuigkracht van de export, op de hogere inkomens elders.

Hogere inkomens elders werken niet rechtstreeks verhogend op de inkomens in Nederland maar alleen via de arbeidsmarkt. (Evenzo gaan de inkomens in het Caraïbisch gebied niet omhoog op grond van de hoge inkomens in Nederland of in het Verenigd Koninkrijk, wel als de arbeidsmarkt er krap wordt bijv. door sterke emigratie). Emigratie, pendel, en vooral de export vergroten de spanning op onze arbeidsmarkt. Export werkt, wat de lonen betreft, niet anders dan woningbouw of aankoop van T.V.-toestellen. Willen en kunnen we een exporthausse compenseren?

³⁾ De 3 pCt. werkloosheid bestaat niet uit volwassen werkwillige mensen die geen werk kunnen vinden, maar uit seizoenwerkloosheid, scholieren die een of twee maanden nodig hebben om een baan te zoeken, een groepje dat niet tot regelmatige arbeid bereid is, e.d.

⁴⁾ Het begrip arbeidsmarkt heeft betrekking op alle werkers, ook de zelfstandigen. Een overspannen arbeidsmarkt is niet alleen schadelijk omdat deze tot inflatie leidt maar ook in andere opzichten, bijv. ongunstige invloed op service, personeelsverloop, veiligheid, functioneren van essentiële diensten, produktiviteit in de bouw, wil tot scholing. Daartegenover staan ook positieve invloeden zoals de drang tot rationalisatie, soepele aanpassing bij inkrimpende bedrijfstakken, hoge benutting van kapitaalgoederenvoorraad, grote vrijheid van keuze van werk. Belangrijk is de frustratie die velen ondervinden omdat zij het gevoel hebben (bij zelfstandigen zowel als bij werknemers komt dit voor): het officiële loon (c.q. prijs) honoreert mijn werk niet ten volle; ik word gedwongen tegen een te lage prijs te werken. Er is meer gemopperd dan bij normaal-hoge werkgelegenheid, wanneer iedereen nog blij is een klant c.q. een baan te vinden. Spanning leidt vaak tot arbeidstijdverkorting en daarmee tot een lager inkomen (c.q. aantal woningen) dan velen vermoedelijk wensen.

Sommigen zien evenwicht op de betalingsbalans als centrale doelstelling. Dat betekent meeschommelen met het buitenland. Dit domineerde in de jaren dertig. In jaren van hausse wordt dit standpunt ook thans wel verdedigd, bijv. in vakverenigingskringen. Men wijst dan op de moeilijkheden die verbonden zijn aan het geven van tegendruk.

A. Externe moeilijkheden.

Tegendruk betekent (grotere) overschotten op de betalingsbalans en is — zo wordt wel gezegd — hinderlijk voor andere landen⁵⁾. Het is voor de binnenlandse situatie in andere landen echter alleen maar prettig wanneer hun inflatie geremd kan worden door een (groter) import-surplus. Een bezwaar is er slechts wanneer de creditur (bijv. Nederland) in excessieve mate deviezen gaat cumuleren. Dat behoeft echter niet: de crediteur kan buitenlandse schuld aflossen, buitenlandse emissies toelaten op eigen kapitaalmarkt.

Gewoonlijk zal een inferend ander land na enige tijd orde op zaken stellen en de invoer beperken door deflatie, devaluatie, hogere invoerrechten e.d. Duurt de inflatoire ontwikkeling in het buitenland meer dan zeg vier of vijf jaar, dan wordt het naar stabiliteit strevende land op den duur voor de keuze: revaluatie of verhoging van binnenlands prijs- en loonpeil, geplaatst. De dwang tot een keuze is er echter niet bij de eerste jaren van buitenlandse inflatie — mits men tegendruk wil en kan geven.

B. Moeilijkheden in het binnenland.

Is tegendruk op de arbeidsmarkt mogelijk? Er rijzen drie bezwaren:

1. tegendruk is niet effectief, want alle vrijkomende produktiecapaciteit wordt voor export benut (deel van de S.-E.R. in het vijfde halfjaarlijkse loonrapport). Substitutie is echter maar ten dele mogelijk. Bij een beperking van de binnenlandse vraag wordt bijv. de omzet van winkels en van andere aan plaats gebonden diensten minder zonder vervanging door export;

2. de politici willen niet (vgl. Verslag van de jaarvergadering van de Vereniging voor de Staathuishoudkunde, 23 november 1957, blz. 14). In de praktijk zijn zelden of

⁵⁾ Zo schreef Dr. Holtrop in 1960: „Het komt mij voor, dat het antwoord moet zijn, dat de overheid in staat is een compenserend monetair beleid te voeren, doch dat zulk een beleid slechts zelden wenselijk zal zijn. Zij is ertoe in staat, omdat zij altijd over de nodige mogelijkheden beschikt om een zekere deflationaire invloed uit te oefenen, hetzij door uitgaven te verminderen of door belastingen te verhogen, hetzij door een extra beroep op de kapitaalmarkt te doen. Een dergelijke politiek zal echter slechts tot resultaat kunnen hebben, dat het surplus op de betalingsbalans, waarin de externe krachten tot uitdrukking komen, nog zal toenemen, zodat de onevenwichtigheid in het internationale betalingsverkeer zal voortduren en zelfs nog grotere afmetingen zal aannemen. In het algemeen is dit ongewenst”. (De Economist: „De relatieve verantwoordelijkheid van overheid en centrale bank voor de beheersing van inflatie”, blz. 323).

Vgl. ook zijn memorandum voor de Canadian Royal Commission on Banking and Finance, gepubliceerd in 1963 onder de titel: „Monetary Policy in an open Economy, its Objectives, Instruments, Limitations, and Dilemmas”: „Usually such a country will just have to ride out the storm and absorb the disagreeable consequences, in the expectation that the countries where the monetary disturbance originated will take the proper corrective measures. But if the disturbing condition continues too long, the moment may come when authorities have to choose between trying to maintain the internal value of their currency by changing the exchange parity, or maintaining the exchange rates but giving up the struggle for internal price stability” (blz. 28).

nooit conjunctuurmaatregelen afgestemd in de Tweede Kamer;

3. tegendruk kan niet: de export is te groot.

Prof. Dr. J. Zijlstra — hoewel actief en succesvol in de jaren 1959-1962 inzake het voorkomen van te grote spanning — heeft wel pessimistische beschouwingen terzake gehouden. Zo zei hij in Kiel:

„Wenn, wie dies in der niederländischen Volkswirtschaft der Fall ist, bei einem Sozialprodukt von gut 40 Mrd. Hfl. der Import und der Export zusammen diesen Betrag noch übersteigen, so leuchtet es ein, dass eine nationale Konjunkturpolitik niemals imstande sein wird, jede Fluktuation, die von auswärts in die Nationalwirtschaft eindringt, auszugleichen. Die Ausgaben des Staates betragen in den Niederlanden rund 11 Mrd. Hfl. Wenn der gut 24 Mrd. Hfl. betragende Export um 10 v.H. zunehmen würde und man die Zunahme durch eine Verringerung der Staatsausgaben ausgleichen wollte, so würde diese Verringerung relativ so drastisch sein müssen (in meinem Beispiel also mehr als 20 v.H.), dass ein solches Vorgehen nicht nur politisch sondern auch sachlich gesehen, durchaus unmöglich wäre.

In einer offenen Volkswirtschaft, mit einer Struktur wie der niederländischen, kann daher die nationale Konjunkturpolitik der Regierung wohl die Konjunkturbewegung mässigen, sie aber niemals neutralisieren“⁶⁾.

Hiertegenover kan het volgende worden opgemerkt:

a. niet de gehele stijging van de uitvoer behoeft te worden gecompenseerd, doch alleen de stijging die boven de trend uitgaat;

b. het gaat alleen om de toegevoegde waarde, niet om de (vrij hoge) importquote. Deze is circa een derde (het Centraal Economisch Plan 1961 noemt op blz. 122 e.v. een quote van 0,29)⁷⁾;

c. niet alleen de uitgaven van de centrale overheid zijn een instrument, maar ook de uitgaven van andere overheden, en de inkomsten (incl. tarieven van overheids-bedrijven, eventueel ook sociale verzekeringspremies à la Beveridge);

d. men kan de export ook rechtstreeks wat afremmen (contingentering: baksteen, aardappelen), minder exportkrediet, minder handelsbevordering, minder vestiging van exporterende bedrijven.

Op de concretisering van conjunctuurpolitiek wordt hieronder nader ingegaan.

Voorspellingen.

Een handicap voor het voorkomen van inflatie zijn de prognoses. De voorspellingen van het Centraal Planbureau⁸⁾ zijn steeds meer deflatoir dan de werkelijkheid. Aldoor is een minder gespannen arbeidsmarkt verwacht. (In Nederlandse rapporten en discussies treft men vaak de mening aan dat er binnenkort een (lichte) recessie zal komen). Dit heeft de aandacht voor en bereidheid tot het nemen van anti-inflatiemaatregelen tegengewerkt.

De instrumenten.

De moderne leer over conjunctuurpolitiek werd in het begin beheerst door het instrument van de openbare werken. Die zouden moeten worden uitgebreid of ingekrompen om schommelingen in de particuliere inves-

⁶⁾ „Möglichkeiten und Grenzen der Konjunkturpolitik“, Kieler Vorträge gehalten im Institut für Weltwirtschaft an der Universität Kiel, 29 mei 1962, uitgegeven door Prof. Dr. Dr. h. c. Erich Schneider, no. 24, blz. 5.

⁷⁾ De deviezenquote van sommige overheidsuitgaven (bijv. van Buitenlandse Zaken en sommige uitgaven van Defensie) is hoog, van de meeste (bijv. investeringen) echter lager dan de importquote van de export.

⁸⁾ Mede door informatie die andere instanties aan het C.P.B. geven.

Arbeidsreserve

(in duizenden)

Jaar	Prognose	Realisatie
1954	82	74
1955	75-85	53
1956	47	40
1957	62 a)	52
1958	110	98
1959	97	77
1960	58	49
1961	40 b)	35
1962	40	33
1963	50	34
1964	35-40	ca. 30
1965	45	

a) Gebaseerd op het programma tot beperking van de bestedingen met de aantekening dat de werkloosheid lager zou kunnen zijn i.v.m. de gespannen arbeidsmarkt in 1956.

b) Bij de veronderstelling dat medio 1961 de tarieven van loon- en inkomstenbelasting zouden worden verlaagd.

teringsactiviteit te compenseren. Al spoedig werd er echter op gewezen (bijv. in het „White Paper on Employment Policy“ van de Engelse regering, 1944, § 62), dat openbare werken hun eigen raison d'être hebben en niet gemakkelijk kunnen worden uitgebreid — en, vooral, beperkt — ter wille van schommelingen in de particuliere sector.

Beveridge⁹⁾ en anderen richtten hun aandacht daarom mede op andere delen van het overheidsbudget, bijv. op sociale verzekeringspremies, waardoor de consumptie kan worden beïnvloed. Om een bepaalde impuls (bijv. f. 500 mln.) te bereiken is een procentueel veel kleinere ingreep in de consumptie nodig dan bij de investeringen. (Dit is ook gunstig wat betreft het spreiden van de druk over de bedrijfstakken en voor de groei).

In Nederland is een twintig jaar na deze Engelse publikaties een zeker pessimisme te constateren inzake de mogelijkheden tot het voeren van conjunctuurpolitiek. Veelal wordt er dan op gewezen dat allerlei overheidsuitgaven noodzakelijk zijn, ja juist complementair met particuliere bestedingen¹⁰⁾. Anderzijds is belastingverhoging tijdens hoogconjunctuur politiek moeilijk te verwezenlijken (Dr. Holtrop: „Verhoging van belastingtarieven kan noodzakelijk zijn, maar zal moeilijk zijn te verwezenlijken“¹¹⁾).

Het instrumentarium is echter veel ruimer dan de genoemde materiële overheidsuitgaven en door het parlement te bekrachtigen voorstellen tot belastingverhoging. Aan de uitgavenzijde zijn er ook overdrachtsuitgaven, waarvan sommige zich uitstekend lenen voor beperking in een hausse (bijv. de consumentensubsidies op melk, aantal premies woningbouw, beide benut in de jaren 1957-1960). Ook zou men zich kunnen denken dat de salarissen niet altijd voor 100 pCt. de „trend“ in het particuliere bedrijfs-

⁹⁾ „Full Employment in a Free Society“.

¹⁰⁾ „Daar komt trouwens bij, dat in een land als Nederland met een snel groeiende bevolking en dus zware lasten voor onderwijs en woningbouw, met enorme eisen voor de water- en verkeershuishouding en met een hoge defensielast, het streven naar een conjunctureel overschot op de begroting stellig niet eenvoudig is. Verder zijn verschillende overheidsbestedingen complementair verbonden met particuliere bestedingen. Wanneer bijv. een ondernemer ergens een nieuw bedrijf wil stichten, zal de overheid moeten zorgen voor wegen naar dat bedrijf, telefoonaansluitingen, water, licht enz., hetgeen voor haar allerlei extra-uitgaven betekent. Vandaar ook dat men al lang is afgestapt van de irrealistische gedachte dat de overheidsuitgaven in de hoogconjunctuur zouden moeten dalen; men is al blij als zij ongeveer gelijke tred kunnen houden met de „trend“ van het nationale inkomen“ (Prof. Dr. J. E. Andriessen: „Economie in theorie en praktijk“, Agon Elsevier, Amsterdam Brussel 1964, blz. 115).

¹¹⁾ „De Economist“, 1960, blz. 329.

leven volgen maar in een recessie wat (bijv. 1 à 3 pCt.) voorlopen (hoger zijn), en in een hausse iets achter. Dit was vroeger in Nederland het geval, nu nog bijv. in Frankrijk en in het Verenigd Koninkrijk. Desgewenst zou men deze conjunctuurmarge kunnen beperken tot de ambtenaren boven een bepaald salaris ¹²⁾. Vgl. het voorstel van Prof. Andriessen:

„Ook zou het wenselijk kunnen zijn de loonsverhogingen meer te spreiden over de gehele conjunctuurcyclus en deze dus ook door te laten gaan in de laagconjunctuur. Hier kan het macro-economische gezichtspunt echter in strijd komen met het micro-economische, omdat het bedrijfsleven in de depressie bang zal zijn voor kostenstijgingen. De overheid kan een voorbeeld geven op het gebied van de ambtenarensalarissen. . . .”

(„Economie in theorie en praktijk”, blz. 112).

Aan de inkomstzijde zijn de mogelijkheden veel ruimer dan politiek moeilijk uitvoerbare voorstellen tot belastingverhoging. Het is vaak al voldoende om belastingen niet te verlagen (dit is een belangrijk instrument: 1961, 1964-1965). Men heeft nu soms in jaren van spanning de belastingen verlaagd (bijv. 1955: loon- en inkomstenbelasting, omzetbelasting op textiel). De vennootschapsbelasting (in mindere mate ook de inkomstenbelasting) kon materieel worden verzaamd door schorsing van investeringsfaciliteiten (Kabinet De Quay 1960, Kabinet Marijnen 1963), is mogelijk zonder voorafgaande parlementaire goedkeuring en ligt in een hoogconjunctuur politiek niet moeilijk.

Een belangrijk instrument kunnen ook de tarieven van overheidsbedrijven zijn, bijv. gehanteerd tijdens de beperking van de bestedingen in 1957 ¹³⁾. Zowel in 1955-1956 als in 1962-1963 zijn deze tarieven wat laag gebleven bij stijgende kosten en spanning. Een eerdere verhoging had geholpen om de spanning te voorkomen. In elk geval was het wenselijk deze niet later te verhogen dan de lonen ¹⁴⁾.

Voorts zou ook gedacht kunnen worden aan de sociale verzekeringen. Ir. H. Vos pleitte tijdens de hausse van 1955 ¹⁵⁾ voor hogere belastingen en tarieven van overheidsbedrijven, waarbij hij met name ook de vereveningsheffing wilde verhogen als overgang naar een verhoging van sociale verzekeringspremies in 1957. Indien tijdens

¹²⁾ Geeft men aan ambtenaren in de hausse meer dan de trendmatige verhoging dan zou dekking (achterwege laten van andere uitgaven of belastingverhoging) aangewezen zijn.

¹³⁾ „Het verbruik werd beperkt door verhoging van de omzetbelastingen, door tariefsverhoging van door de overheid geleverde diensten (gas, elektriciteit, P.T.T. e.d.), door opheffing van bepaalde subsidies en door het invoeren van een loonstop. De investeringen werden geremd door een tijdelijke verhoging van de door ondernemingen betaalde winstbelasting (vennootschapsbelasting) en door een eveneens tijdelijke opheffing van de investeringsfaciliteiten (met name de investeringsaftrek). Ten slotte leverde de overheid zelf een bijdrage door een besnoeiing op de eigen uitgaven. Dit pakket van maatregelen had een duidelijke uitwerking. In de bestedingen trad een matiging op, er ontstond een ontspanning op de arbeidsmarkt, aan de prijsstijging kwam een einde en het tekort op de betalingsbalans maakte spoedig plaats voor een overschot”. (Prof. Dr. J. E. Andriessen: „Economie in theorie en praktijk”, blz. 117).

¹⁴⁾ Zo schrijft Drs. De Vrijer in „De Gemeente”, maandblad van de Partij van de Arbeid, mei 1958, op blz. 100: „Door de hoge tarieven worden de bestedingsmogelijkheden van de gezinshuishoudingen geremd. Hiermede wordt bereikt, dat de vraag slechts geleidelijk toeneemt en overspanning van de conjunctuur wordt voorkomen. Bij voorkeur zouden tariefsverhogingen moeten samenvallen met loonsverhogingen, d.w.z. dat een tariefsverhoging het beste ingevoerd kan worden, wanneer een loonronde plaatsvindt”.

¹⁵⁾ „Hoogconjunctuur en verdelingspolitiek” in „Socialisme en Democratie” van juni 1955.

de hausse deze premies 1 pCt. hoger zouden worden gesteld zou dit een paar honderd miljoen gulden per jaar tot de afremming bijdragen.

Ten slotte zijn er andere instrumenten dan de overheidsbudgetten, bijv. het goedkeuringsbeleid in de bouw, dat kan voorkomen dat de bouw een zelfstandige storingshaard wordt, zoals in 1955 en 1962 (onverwacht snelle stijging van het aantal gemeentelijke vergunningen voor woningbouw in 1962) het geval was.

Reëel en nominaal inkomen.

Een hausse wijst op een hoog peil van bestedingen en is op zich geen argument voor verdere stimulering van de consumptie, bijv. door verlaging van belastingen of verhoging van lonen ¹⁶⁾. Bij grote en langdurige spanning op de arbeidsmarkt, vooral als de betalingsbalans ook gunstig is ¹⁷⁾, zijn forse loonsverhogingen moeilijk te vermijden (1956 en 1963). Het is echter, ter wille van de conjunctuurbeheersing, zaak te voorkomen dat dit niet tot een forse verhoging van het reëel inkomen leidt. Synchrone verlaging van subsidies en verhoging van tarieven is daarom gewenst. De vakbeweging onderhandelt met werkgevers over nominale lonen. Lasten die de overheid oplegt zijn een onderwerp voor overleg in parlement (of gemeenteraad), niet een reden voor buitenparlementaire acties ¹⁸⁾.

Conclusie.

Dit artikel is geschreven in de mening dat inflatie schadelijk is

- voor de inkomensverdeling
- voor het onteigeningsbeleid
- voor de kapitaalmarkt
- voor een efficiënt functioneren van de economie
- voor de groei ¹⁹⁾.

Wil men inflatie bestrijden dan moet men de spanning op de arbeidsmarkt bestrijden. Dit geldt ook als deze (mede) stamt uit het buitenland. Alleen als het buitenland meerdere jaren zo'n zuigkracht uitoefent dat hinderlijk grote

¹⁶⁾ Die ook de investeringen opduwt, omdat sommige investeringsgoederen rechtstreeks door gezinnen worden gekocht (bijv. auto's) of gehuurd (bijv. telefoontoestellen) en voor het overige ook sterk met de afzet zijn gecorreleerd.

¹⁷⁾ Een van de beste uiteenzettingen over de Nederlandse loonpolitiek en hetgeen daarmee wel en niet is bereikt, is te vinden in „The Problem of Rising Prices”, uitgegeven in 1961 door de O.E.E.C. te Parijs. Terecht wordt er in dat boek op gewezen dat de arbeidsmarkt op langere termijn ook in Nederland een overheersende invloed heeft uitgeoefend op de loonstijging, maar dat het overleg tussen vakcentrales, werkgevers en de regering heeft weten te voorkomen dat omvangrijke loonsverhogingen tot stand kwamen tijdens een periode van een tekort op de betalingsbalans.

¹⁸⁾ In de gebruikelijke taakverdeling tussen S.-E.R. en parlement adviseert de S.-E.R. over de primaire inkomensverdeling binnen de particuliere sector en beslist de volksvertegenwoordiging (tezamen met de uitvoerende macht) over het aandeel van de gemeenschap in het nationaal inkomen. Duidelijk is dit bijv. geformuleerd in de publikaties in 1956:

„Als tweede uitgangspunt is door de raad aanvaard, dat lasten welke de overheid door middel van belastingheffing of subsidievermindering op de bevolking legt, in het algemeen niet in de sfeer van het primaire inkomen gecompenseerd kunnen worden. Indien bepaalde maatregelen een onaantvaardbare herverdeling van het reëel inkomen tot gevolg zouden hebben, verdient een algemene herziening van de verdeling van de belastingdruk verre de voorkeur boven het zoeken naar een compensatie in de sfeer van het primaire inkomen”. (Publikatie van de S.-E.R. 1956, no. 8, blz. 17).

¹⁹⁾ Inflatie schaadt de produktiviteit en stimuleert de consumptie zodat de investeringen en de overheidssector moeten worden geremd.

Hoe machtig is Economische Zaken?

(Repliek)

Inleiding.

Aangezien de heren De Vries en Busch¹⁾ de kwintessens van mijn analyse van het prijsbeleid in „Elseviers Weekblad” van 5 september jl. niet hebben begrepen, hetgeen echter volledig te billijken valt, omdat een algemeen weekblad nu eenmaal een gecompromeerd en gepopulariseerd betoog vraagt, lijkt het nuttig wat uitvoeriger bij het probleem van het al of niet doeltreffend zijn van het instrument van het prijsbeleid stil te staan. In dit verband lijkt het allereerst goed om bij wijze van prealabele opmerking vast te stellen dat voortdurend het gevaar dreigt dat in het economisch leven wordt ingegrepen terwille van het ingrijpen. Politiek gesproken immers schept ingrijpen de indruk dat er „iets wordt gedaan”, hoewel het zeer goed mogelijk is dat, economisch gezien, door het optreden van allerlei, vaak moeilijk traceerbare, neveneffecten het werkelijk gevolg van de ingreep illusoir is. Politici letten helaas te veel op het direct waarneembare. Ministers zijn daardoor vaak gedomd dit voetspoor te volgen en verzuchten dan dat er tussen droom en daad wetten in de weg staan en praktische bezwaren.

Wij hebben nu het gevoel dat het hanteren van het prijsbeleid als instrument van economische politiek inderdaad veel weg heeft van illusionisme. Nu is de grote

(vervolg van blz. 1124)

overschotten op de betalingsbalans dreigen te blijven bestaan is het noodzakelijk om te revalueren, of het loonen prijspeil te verhogen. Een land dat elke vijf of zes jaar (1951, 1956-1957, 1964) zelf grote tekorten heeft behoeft zich niet te beschouwen als een braaf slachtoffer van inflatie elders. Een overschot van 2 à 3 pCt. van het nationaal inkomen is deviezen-technisch niet schadelijk en kan in het binnenland worden gecompenseerd. In 1959-1961 is vrij veel in deze richting gebeurd (verlaging van consumentensubsidies en van fiscale investeringsfaciliteiten, uitstel verlaging inkomstenbelasting). In 1955-1956 en 1962-1963 is de spanning echter te hoog opgelopen.

Bij compenserende maatregelen behoeft men niet (alleen) te denken aan overheidsinvesteringen of aan verhoging van belastingen. Het terrein van de overheidsbudgetten²⁰⁾ is wijd.

Daarnaast zijn er andere dan budgettaire instrumenten die enige assistentie kunnen verlenen (bijv. monetair beleid, goedkeuringsbeleid in de bouw). Voor scepsis ten aanzien van de technische mogelijkheden van conjunctuurpolitiek is dus weinig reden. Hier ligt de sleutel voor de inflatiebestrijding²¹⁾.

¹⁾s-Gravenhage.

W. DREES Jr.

²⁰⁾ Overheid naar de internationale definitie omvat niet alleen rijk, provincies, gemeenten en waterschappen, maar ook p.b.o., gesubsidieerd onderwijs en sociale verzekeringen. In totaal belopen de uitgaven van deze overheden per jaar meer dan f. 25 mrd. en de inkomsten een bedrag van dezelfde orde van grootte.

²¹⁾ „Toch zal de sleutel voor een doeltreffende beheersing van het inflatieproces waarschijnlijk moeten worden gevonden in de moedige toepassing van deze verschillende vormen van anti-cyclische overheidspolitiek”.

(Dr. Holtrop in „De Economist”, 1960, blz. 329-330).

moeilijkheid om bij illusionisme te ontdekken wat er allemaal precies gebeurt omdat men zich bij het kritisch waarnemen in een donkere zaal bevindt, terwijl men steeds op zijn hoede moet zijn om zich niet te laten foppen door de direct waarneembare verschijnselen. Wij zullen hieronder trachten om langs drie verschillende benaderingen een antwoord te zoeken op de vraag naar de effectiviteit van het prijsbeleid als instrument van economische politiek, waarbij zal blijken dat elk van deze benaderingen — merkwaaardigerwijs — tot analoge conclusies leidt.

Een vergelijking tussen West-Duitsland (zonder prijsbeleid) en Nederland (met prijsbeleid).

In verband met ons thema is als eerste benadering een vergelijking tussen West-Duitsland en Nederland interessant omdat beide economieën in algemeen economisch opzicht veel overeenkomst vertonen, maar juist op het gebied van de prijspolitiek verschillen. Beide landen hebben immers een goed georganiseerde industrie en vergelijkbare afzetsystemen. Beide landen blijken ook van tijd tot tijd een stootsgewijze verhoging van de loonkosten per eenheid produkt te ondergaan. Voorts kampen beide landen met een overspannen arbeidsmarkt met alle consequenties van dien. Ten slotte voeren beide landen nu al jaren achtereen een beleid dat gericht is op prijsstabilisatie. Er is echter één verschil: West-Duitsland heeft bij dit beleid in de afgelopen jaren geen gebruik gemaakt van het instrument van de prijspolitiek²⁾ en Nederland wel.

Men zou nu verwachten dat door de grotere vrijheid op het gebied van de prijsvorming in West-Duitsland de prijsontwikkeling in verhouding tot de loonkostenontwikkeling verder zou uitlopen dan in Nederland. Zo zou men verwachten dat met name de ontwikkeling van de trends, op wat langere termijn gezien, uiteen zou lopen. Ook zou men verwachten dat in typische hausseperioden, wanneer in Nederland de teugels van de prijspolitiek — naar oud gebruik — altijd wat strakker worden aangehouden, de prijsontwikkeling (in verhouding tot de arbeidskosten) in ons land wat gunstiger zou zijn dan in West-Duitsland.

Zij, die het prijsbeleid als instrument van economische politiek verdedigen op grond van de overweging dat de ondernemers in een hausse hun kans schoon zien en door abnormale prijsverhogingen een inflatie-multiplier in beweging zetten, vinden in een vergelijking van de prijsontwikkeling tussen West-Duitsland en Nederland geen steun.

In onderstaand overzichtje, gedeeltelijk ontleend aan het Centraal Economisch Plan 1964, vindt men enkele kerngegevens terzake van de loonkosten en prijsontwikkeling in Nederland en West-Duitsland³⁾.

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 2 december 1964.

²⁾ Wij zijn, wat het beleid in West-Duitsland betreft, afgaan op informatie van H. Besters in „Economic Policy in Germany” in: „Economic Policy of our Time”; North-Holland Publishing Company 1964.

³⁾ Bij gebrek aan gegevens over 1963 werden de cijfers voor dit jaar geschat op basis van de industriële loonkosten per eenheid produkt.

	Nederland		West-Duitsland	
	1962	1963	1962	1963
	(1953 = 100)			
Loonkosten per eenheid produkt (alle bedrijven)	157	166	140	145
Theoretisch prijspeil (berekend op basis van de gemiddelde invoer en loonquoten)	119	125	114	118
Feitelijk prijspeil van consumptiegoederen	127	132	118	122
De verhouding tussen het feitelijk prijspeil voor consumptiegoederen en het berekende theoretisch prijspeil	$\frac{127}{119} = 107$	$\frac{132}{125} = 105$	$\frac{118}{114} = 103$	$\frac{122}{118} = 103$

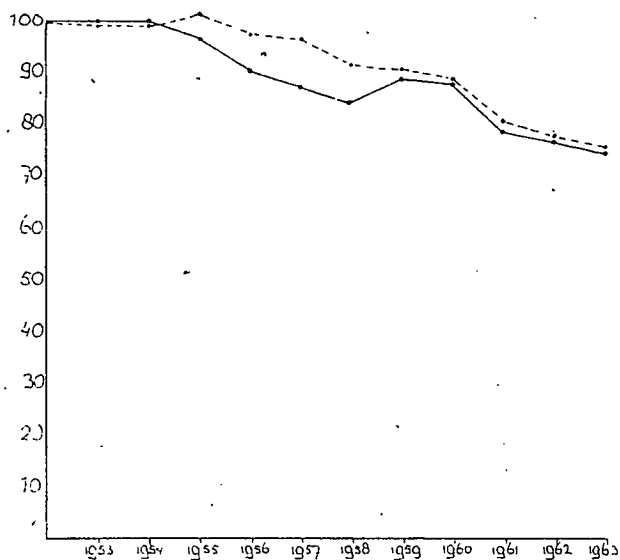
Wanneer men het feitelijk prijspeil in Nederland en West-Duitsland vergelijkt met het berekende theoretische prijspeil, ligt de situatie in Nederland zelfs nog iets ongunstiger dan in West-Duitsland. Men krijgt de indruk uit deze cijfers dat tien jaar prijsbeleid in Nederland — althans in dit opzicht — geen spectaculaire gevolgen heeft gehad.

Men kan ook op een andere manier een vergelijking tussen de prijs- en loonkostenontwikkeling in beide landen trachten te maken door bijv. te letten op de ontwikkeling van de loonkosten in de industrie in verhouding tot de ontwikkeling van de (groothandels-)prijzen van industrieproducten.

In onderstaande grafiek is in dit verband een vergelijking gemaakt tussen de ontwikkeling in beide landen van het quotiënt

$$\frac{\text{index industriële groothandelsprijzen}}{\text{index industriële loonkosten per eenheid produkt}}$$

De ontwikkeling van de verhouding tussen de prijs-index van de groothandelsprijzen voor industrieproducten, en de loonkosten per eenheid produkt in de industrie in Nederland (stippellijn) en West-Duitsland (gewone lijn). Deze verhouding tussen beide indices werd voor 1953 op 100 gesteld



(I. M.)

Als de prijzen sterker stijgen dan de arbeidskosten moet dit quotiënt toenemen. Stijgen daarentegen de arbeidskosten sterker dan de prijzen dan moet dit quotiënt dalen. Het quotiënt blijkt in beide landen langzaam te dalen. Deze daling blijkt in de twee landen merkwaaardig parallel te lopen. Slechts in het jaar 1954 treedt er een afwijking op in de paralleliteit van deze ontwikkeling. De ontwikkeling is in dit jaar voor Nederland zelfs wat ongunstiger dan voor West-Duitsland. Van 1955 af is het verloop echter weer parallel. Ook deze cijfers wijzen dus niet op een gunstiger ontwikkeling in Nederland dan in West-Duitsland.

Een derde calculatiemogelijkheid bestaat in een onderlinge vergelijking van de ontwikkeling van de verhouding tussen de prijzen van industriële exportproducten en de industriële arbeidskosten. Indien men een dergelijke berekening maakt vindt men voor dezelfde periode (1953-1963) weer een analoge ontwikkeling als voor de industriële groothandelsprijzen, met dien verstande dat in dit geval over de laatste jaren de ontwikkeling voor Nederland wat gunstiger uitvalt dan voor West-Duitsland.

Wij zijn ons wél bewust van de beperkingen van dit soort statistische analyses. Niettemin leek ons het West-Duitse voorbeeld voldoende interessant om te illustreren dat de afwezigheid van prijsbeleid kennelijk niet tot nationale rampen leidt.

Uitwijkende koopkracht.

Na deze poging tot een praktische benadering kan thans naar de meer theoretische kanten worden gezien, die eigenlijk een bevestiging vormen van wat wij in de vorige paragraaf signaleerden.

Bestrijding van inflatie door middel van prijspolitiek is eigenlijk alleen succesvol indien ten gevolge van de door het prijsbeleid bewerkstelligde lagere prijzen grotere inactieve kasvoorraden ontstaan of — anders gezegd — indien de omloopsnelheid van het geld afneemt. Aangezien dit in een hausse met de daarbij horende inflationistische tendenties onwaarschijnlijk lijkt en ook de cijfers niet op vergroting van de kasvoorraden wijzen, lijkt het redelijk om — met de heren De Vries en Busch — aan te nemen dat het koopkrachtpotentieel dat voor het publiek vrijkomt door de prijzen te drukken, een bestedingsuitweg zoekt en niet in de kassen wordt opgepot. Er zijn voor deze koopkracht drie uitwijkmogelijkheden:

(a) De eerste uitwijkmogelijkheid is dat een deel van de koopkracht zich werpt op de goederen uit de niet door het prijsbeleid beheerste of beheersbare sectoren (later zullen wij wat meer zeggen over de omvang van deze sectoren). Bij een inelastisch aanbod van goederen leidt dit tot stijgende prijzen in deze sectoren met alle nadelen van dien voor de consument. Voor zover dit verschijnsel zich voordoet is het prijsbeleid illusoir omdat de invloed van het prijsbeleid in sommige sectoren ongedaan wordt gemaakt door de prijsstijgingen in andere sectoren.

(b) De tweede uitwijkmogelijkheid is dat de door

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

prijnsbeheersing vrijkomende koopkracht zich werpt op importgoederen, zodat de deviezenvoorraad inkrimpt. Uitgaande van een beleid dat op langere termijn de deviezenvoorraad op peil wil houden (en zelfs wil uitbreiden) moet tegenover deze intering t.z.t. een beperking van de bestedingen staan die door de gezamenlijke consumenten zal moeten worden opgebracht ten einde de verloren deviezen weer terug te winnen. Ook in dit opzicht is het prijsbeleid dan uit een oogpunt van consumentenbelang illusoir. (Het is mij uit het betoog van de heren De Vries en Busch niet duidelijk op grond van welke redelijke argumenten zij zouden kunnen stellen dat het wegkijken van koopkracht via deviezenintering geen verliespost zou zijn).

(c) Er is een derde mogelijkheid door de beide opponenten aangegeven. Een deel van het door prijsregulering vrijkomende koopkrachtpotentieel kan tot vergroting van de produktie leiden (elastisch aanbod). Wanneer dit, aldus de auteurs, gebeurt in bedrijfstakken met afnemende kosten zal de welvaart door het prijsbeleid gestimuleerd worden. Dit argument gaat mij eerlijk gezegd — onder de huidige omstandigheden van een economie met een zwaar overspannen arbeidsmarkt — boven de pet. Een op deze wijze tot stand gekomen opvoering van de effectieve vraag leidt tot nog grotere tekorten op de arbeidsmarkt met het gevolg dat de loon- druk nog groter zal worden. Wanneer wij uitgaan van de bekende zgn. „Philipscurve”, die aangeeft dat de omvang van de (inflationistische) loonsverhogingen meer dan evenredig toeneemt met de toeneming van het tekort op de arbeidsmarkt, wordt de inflatietendens onder deze omstandigheden eerder sterker dan zwakker. Men probeert eigenlijk de inflatie via het prijsbeleid door de voorkeur uit te laten, maar laat haar er (in versterkte vorm) langs een achterdeur weer in. De consument krijgt uiteindelijk toch weer de rekening gepresenteerd. Het argument dat prijsbeheersing onder de huidige omstandigheden welvaartsbevorderend zou werken is bovendien niet erg consequent, want de consequentie van het betoog van de beide Eindhovense economen zou eigenlijk dan niet moeten zijn dat men de inflatie zou moeten bestrijden, maar integendeel dat men inflatie zoveel mogelijk zou moeten bevorderen! (Immers, hoe méér inflatie, hoe méér koelkasten en brommers er gekocht worden, hoe méér de kostprijzen dalen enz.). Ik kan mij nauwelijks voorstellen dat dit hun bedoeling kan zijn.

Multiplier-effecten.

Na deze voorhoedeschermutselingen komen wij thans tot de kwintessens van ons betoog. Welke rampen zouden zich kunnen voltrekken indien de prijsbewaking zou worden opgeheven? Het meest voor de hand liggende (en gebruikelijke) antwoord daarop is dat er een drastische verhoging van de winstmarges dóór de producenten zou plaatsvinden waardoor de prijzen te veel zouden stijgen, zodat de loon- en salaristrekken zouden worden gedupeerd waardoor deze opnieuw looneisen zouden gaan stellen enz.

In welke mate kunnen in dit opzicht de dragers van de produktiefactor arbeid reëel worden gedupeerd? Wanneer wij deze vraag nader gaan onderzoeken moet met de volgende aspecten rekening worden gehouden:

a. Een groot deel van het geleverde pakket aan goederen bestaat uit produkten die óf buiten het prijsregime vallen (groente, fruit, vis enz.) óf niet of nauwelijks be-

heersbaar en controleerbaar zijn (op grond van een onderzoek van de budgetstatistieken kwamen wij tot percentages, die lagen tussen 40 (bij een welwillende schatting) en 60 (bij een onwelwillende schatting) van een doorsnee Nederlands huishoudbudget).

Deze omstandigheid brengt met zich mee dat de mogelijkheden tot bescherming van de produktiefactor arbeid d.m.v. prijspolitiek reeds behoorlijk beperkt worden omdat men slechts een deel van het prijssysteem in de hand heeft (aangenomen dat in dit beheersbare deel geen verkapte prijsstijgingen door kwaliteitsverlaging plaatsvinden).

b. Er zijn méér beperkingen waarmee men rekening moet houden indien men over de effectiviteit van prijsbeleid discussieert. Indien men aanneemt dat men in de wél beheersbare sectoren de prijzen toch vrij zou laten, dan betekent een door winstmargevergroting werkstelligde prijsstijging niet zonder meer een economisch nadeel voor de dragers van de produktiefactor arbeid en een bevoordeling van de produktiefactor kapitaal.

Men moet met de volgende correctieve factoren rekening houden:

(1) een aanzienlijk deel van de winstvergroting komt in de vorm van hogere opbrengsten van de winstbelasting in handen van de schatkist;

(2) een ander deel leidt via dividendbelasting eveneens tot hogere belastingopbrengsten;

(3) ten slotte vindt nog een derde afroming plaats via de hogere opbrengsten uit de inkomstenbelasting.

Het ligt voor de hand dat deze belastingopbrengsten op de een of andere wijze niet aan de factor kapitaal maar aan de dragers van de produktiefactor arbeid ten goede komen. Dit deel van de prijsverhoging kan dan ook niet zonder meer als een nadeel worden beschouwd en wij moeten de op papier gevonden prijsstijging hiermee corrigeren indien wij tot een realistische evaluatie willen komen.

c. Er is nog een correctiefactor: hogere winsten leiden tot grotere investeringen (sommige schattingen gaan zelfs uit van een percentage van 50 van de winst). Ook deze grotere investeringen kunnen niet als een benadeling van de dragers van de factor arbeid worden gezien. Integendeel: op langere termijn gezien profiteert deze ervan in de vorm van een hogere produktiviteit, een hogere beloning en dus een grotere welvaart.

BERICHT

Het is ons gebleken, dat de verhoging van de abonnementsprijs van „E.-S.B.” per 1 oktober 1963 nog niet tot een sluitende exploitatie van het blad heeft kunnen leiden.

De voortgaande stijging van kosten dwingt ons daarom, tot behoud van het blad, de abonnementsprijs met ingang van 1 januari 1965 te brengen van f. 34 op f. 36,50 per jaar.

DIRECTEUREN N.E.I.

In het artikel in „Elseviers Weekblad” kwamen wij tot de conclusie dat een (reeds behoorlijke) vergroting van de cumulatieve winstmarge van 10 pCt. tot een effectief nadeel leidde dat, uitgedrukt in het bedrag van het budget van een doorsnee Nederlands gezin, neerkwam op een direct verlies van 2 per mille per jaar⁴). Dit percentage is zodanig grof berekend dat wij er onze hand niet voor in het vuur zouden durven steken. De verhoudingen zijn echter zodanig dat wèl gesteld kan worden dat ook een forse vergroting van de winstmarge tot bijna verwaarloosbare nadelige gevolgen zal leiden wat betreft de economische positie van de dragers van de produktiefactor arbeid. Men kan het percentage gebruiken ter bepaling van de gedachten.

d. Met het voorgaande is onze analyse nog niet beëindigd. Er is nog een correctiefactor. Wij hielden nog helemaal geen rekening met het in de tweede paragraaf behandelde verschijnsel van de naar andere sectoren uitwijkende koopkracht. Wij zagen daar immers dat zich de volgende uitwijkmogelijkheden voor de door prijsbewaking (resp. prijsbeheersing) vrijkomende koopkracht voordoen:

- (1) prijsstijging in de niet-beheerste sectoren met inelastisch aanbod;
- (2) intoring van deviezenreserves;
- (3) vergroting van de inflationistische spanning door vergroting van de tekorten op de arbeidsmarkt.

Wij zagen ook, in de derde paragraaf, dat elk van deze verschijnselen kan worden gezien als een financieel nadeel op kortere of langere termijn voor de dragers van de produktiefactor arbeid.

Men kan thans naar eigen voorkeur uit de argumentatie kiezen.

Indien men wil aannemen dat prijspolitiek op geen enkele wijze tot kasvoorraadvergroting leidt en dus alle koopkracht weglekt, dan heeft men de door ons zoëven onder de letters a, b en c gegeven argumenten zelfs niet nodig om tot ineffectiviteit van het prijsbeleid als instrument van economische politiek te concluderen. Argument d is dan voldoende.

Neemt men echter aan dat het prijsbeleid wèl voor een deel tot kasvoorraadvergroting zou leiden (hetgeen overigens niet erg realistisch lijkt) dan gelden de door ons in deze paragraaf onder a, b en c genoemde argumenten waarop de argumenten genoemd onder d een extra aanvulling vormen. De argumenten a, b, c en d versterken in dit geval elkaar.

Prijsbeleid en export.

Er rest nog een laatste verdedigingslinie voor de verdedigers van het prijsbeleid als instrument van economische politiek. Het is de stelling dat men door prijs-

beleid de exportprijzen zou kunnen drukken. Het argument lijkt ons niet erg realistisch in het licht van de marktomstandigheden, waaronder de Nederlandse export plaatsvindt. Wij exporteren naar het buitenland in concurrentie met de rest van de wereld. De prijzen van de buitenlandse concurrenten zullen daarbij als uitgangspunt worden aangenomen (hetgeen een elastische vraag impliceert). Loonkostenverhoging zal dan ook veeleer tot winstmargeverlaging aanleiding geven dan tot prijsstijging. Indien wij ons niet vergissen gaat het C.P.B. ook uit van een prijselasticiteit van de vraag naar exportprodukten van — 2, hetgeen inderdaad inhoudt dat winstmargeverlaging voordeliger is dan prijsverhoging.

Moraal.

De moraal van het geheel kan kort zijn. Indien de bonden bij een eventuele vrije prijsvorming op grond van het prijsstijgingsargument een loonsverhoging zouden willen eisen, moet het antwoord van de regering hierop neen zijn, tenzij met deugdelijke argumenten aangetoond zou kunnen worden dat er inderdaad een werkelijk nadelige inkomensverhuiving heeft plaats gevonden ten koste van de beloning van de produktiefactor arbeid en ten gunste van de produktiefactor kapitaal⁵). In dit geval moet de regering waarborgen geven dat door het gebruik van het instrument van de openbare financiën de nodige correcties in de inkomensverdeling worden aangebracht⁶). Het komt ons voor dat de belangen van de dragers van de produktiefactor arbeid op deze wijze veel doeltreffender zijn gediend dan door enige andere vorm van beleid. Immers, aan een loonsverhoging die tot nieuwe prijsstijgingen leidt heeft niemand iets. Anderzijds leidt het gebruik van het instrument van de prijspolitiek slechts — zoals wij op verschillende manieren genoegzaam hopen te hebben aangetoond — tot schijnzekerheden. We zien daarbij, wat het gebruik van dit laatste instrument betreft, nog af van een bespreking van andere nadelen van het gebruik van dit instrument, zoals bijv. de schade die wordt teweeggebracht aan de produktiviteit door het gevaar dat de allocatie van de produktiefactoren op onjuiste wijze tot stand komt. Ook zien wij af van een bespreking van de discriminatoire werking die onlosmakelijk aan prijsbeleid is verbonden.

Wanneer het inderdaad zo zou zijn dat onze argumenten juist zouden zijn en het instrument van de prijspolitiek een ondoeltreffend middel is om (a) de inflatie te bestrijden en (b) de inkomensverdeling in de hand te houden, terwijl het (c) veel energie en geld kost, zou het de moeite waard zijn om de vraag onder ogen te zien of het niet beter zou zijn om het uit het overheidsarsenaal te schrappen en te vervangen door meer adequate middelen van economische politiek.

Leende.

J. WEMELSFELDER.

⁴) Terloops zij opgemerkt dat het verwijt van de heren De Vries en Busch dat wij in onze calculatie geen rekening zouden hebben gehouden met de mogelijkheden van doeltreffende prijsbeheersing in de toeleveringsbedrijven ongegrond is. Wij hebben hier zeer bewust wèl rekening mee gehouden door uit te gaan van een (hypothetische) stijging van de cumulatieve winstmarge, waardoor de toeleveringsbedrijven impliciet in onze beschouwing zijn betrokken. (Dit maakte het wel nodig om impliciet aan te nemen dat de procentsgewijze verdeling van beheersbare en niet-beheersbare sectoren in de toeleveringsindustrieën dezelfde was als in de industrieën van eindprodukten. Het kwam ons voor dat dit voor ons doel eerder een te ongunstig dan een te gunstig uitgangspunt was).

⁵) Aangezien de heren De Vries en Busch juist dit gedeelte van het betoog niet hebben begrepen gaat het grootste deel van hun kritiek langs ons betoog heen en zijn hierdoor ook hun berekeningen overbodig. Onze analyse hield zeer bewust op het juiste moment op. Overigens is de vergissing van de heren De Vries en Busch te billijken omdat zij op een begrijpelijk misverstand berust. Wij meenden namelijk dat onze conclusies met zodanige innerlijke noodzaak uit het betoog voortvloeiden dat wij deze niet meer expliciet hadden geformuleerd. Dit is kennelijk een onjuiste speculatie geweest.

⁶) Hierbij moeten uiteraard de geschade belangen schade-loos worden gesteld.

De moeilijke gemeentefinanciën

De laatste maanden zijn de klachten over de financiën der gemeenten niet van de lucht. Wij leefden enige tijd in betrekkelijke rust. Een nieuwe wet op de financiële verhouding tussen het rijk en de gemeenten beoogt sedert 1960 deze verhouding definitief te regelen. Te verwachten onaangename gevolgen werden door ruime overgangstermijnen naar de toekomst verschoven, zodat niemand aanstonds nadeel zou ondervinden. „Verfijningen” zouden op den duur voor moeilijke situaties uitkomst kunnen brengen. Deze verfijningen vormden voor de regering een schild tegen de pijlen van de argwanende gemeentelijke deskundigen in de Staten-Generaal. Op 30 mei 1963 kwam er nog een tweede wet, de „Wet kapitaaluitgaven publiekrechtelijke lichamen”¹⁾, die in een tijd van monetaire en conjuncturele spanningen nationale belangen zou moeten beveiligen. Men dacht, dat die tijden nog wel even zouden uitblijven en men stapte wat gemakkelijk heen over bezwaren, die toen wellicht nog hadden kunnen worden weggenomen. Maar op de dag van inwerkingtreding, 1 november 1963, werd meteen de eerste fase van de uitzonderingstoestand afgekondigd.

De huidige moeilijkheden zijn van drieërlei aard:

- a. bij de doorwerking van de financiële verhoudingswet ontstaan onoverbrugbare tekorten op de gewone dienst;
- b. de uitzonderingstoestand belemmert de uitvoering van kapitaalwerken, zowel nieuwe als lopende;
- c. kasmoeilijkheden, ontstaan door a en b, vragen op korte termijn om een oplossing.

De gewone dienst.

De uitgaven op de gewone dienst worden tegenwoordig voor ruim 90 pCt. gedekt door uitkeringen van het rijk of uit het gemeentefonds. Onder dit regime komt de vraag op wie verantwoordelijk is voor het niet sluiten van begroting en rekening. Is dat de regering voor de te lage toewijzingen of is dat de gemeente wegens te hoge uitgaven?

Deze vragen zijn de laatste jaren moeilijker te beantwoorden dan vroeger. Een voorbeeld kan dat verduidelijken. Vroeger werden de lonen en salarissen van het gemeentepersoneel niet gewijzigd zonder dat de gemeenteraad de invloed daarvan op de begroting naging. Zo nodig werden de belastingen verhoogd. Zonder enig oordeel over het al of niet wenselijke van loonmutaties uit te spreken, kunnen wij het feit constateren, dat dit afwegaan niet meer gebeurt. Acht de regering bijv. 4 pCt. loonsverhoging toelaatbaar dan is er geen gemeente in het land, die de verhoging tot 3 pCt. beperkt omdat de begroting dan niet meer zou sluiten en er is er geen, die 6 pCt. geeft omdat er nog ruimte op de begroting is. Bewust, en zonder enige aanmerking van hoger gezag, wordt een (hoger) tekort aanvaard.

Dit automatisch en soms gedwongen volgen van rijksmaatregelen vindt geen adequate tegenhanger bij de uitkeringen uit het gemeentefonds. Wel mogen de gemeenten rekenen op een herziening, maar deze is steeds onvoldoende. En als de gemeenten dan voor het ontbreken de haar tarieven voor bewezen diensten (gas, water, elektriciteit, marktgelden, grafrechten, haventarieven enz.)

verhoogt, dan treft de regering dat besluit met een banvloek. Is dit al onbevredigend, het wordt nog vreemder wanneer andere regeringspersonen, dan die bij de salarissen optreden, voor hun bepaalde wensen gemeentelijke financiële medewerking vragen. Zo schijnt het heel gewoon te worden dat het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen het verlenen van rijkssubsidie voor bepaalde kunstuitingen (bijv. de opera) afhankelijk stelt van de toekenning van een (hogere) gemeentelijke subsidie ook als de gemeentebegroting niet sluit.

Waarom zou een gemeente, die lonen en salarissen zonder dekkingsmiddelen mag opvoeren, op 's rijks verzoek haar bijdrage eigenlijk niet verhogen? Als de grote havensteden op de gewone dienst permanente tekorten hebben of zullen krijgen, waarom zouden zij dan niet voldoen aan het verzoek van de Minister van Verkeer en Waterstaat om 1/3 van 's rijks kosten voor kanalen, bruggen, tunnels e.d. voor gemeenterekening te nemen, als dat de voorwaarde van de uitvoering van de werken is en de gemeenten als dekkingsmiddel op de begroting slechts een extra-verhoging van de bijdrage uit het gemeentefonds behoeven te ramen? En ten slotte is er van een plan om de gemeenten ertoe te krijgen de tering naar de nering te zetten door het aanwijzen van een eigen (beperkt) gemeentelijk belastinggebied niets gekomen. Na 5 maart 1964, datum van het voorlopig verslag van de Tweede Kamer, heeft de regering gezwegen. Geen wonder, want tevoren staat al vast, dat het middel moet falen omdat het „extraatje” de gewone bestaande tekorten al niet meer zou kunnen overbruggen. De tijd van het afwegen van nut tegen offer is voor de gemeenten voorbij.

Men kan niet zeggen, dat de gemeenten dit alles maar over zich hebben laten heenkomen. Amsterdam bijv. heeft voor tonnen gouds door Drs. S. C. Bakkenist, firmant van Bakkenist, Spits & Co, met medewerking van een hoofdbambtenaar der gemeente, een rapport laten uitbrengen over de bestuursorganisatie. Daarin werden gouden bergen beloofd. Zou de gemeente eenmaal over de in deze studie aangewezen organen en middelen beschikken, dan zou Amsterdam zijn financiële mogelijkheden kennen en dan zou de gemeente ook op langere termijn in haar financiële behoeften voorzien. Ook zou een meer objectieve bepaling van de rijksbijdragen worden verkregen. Van al dit schoons is — wat overigens te voorzien was — niets terecht gekomen²⁾. Zal de regering nu een tegen-rapport laten opstellen om aan te tonen, waar de schoen in Amsterdam dan wel wringt?

Rotterdam heeft van het Nederlandsch Economisch Instituut een rapport gevraagd over de functie van Rotterdam als centrumgemeente. Die studie, dit jaar gepubliceerd, heeft de vraag wel beantwoord, maar de geldelijke consequenties stonden lager genoteerd dan het gemeentebestuur had verwacht. Ten slotte hebben de drie grote steden elkander gezocht om krijgsraad te houden.

Misschien zou een gezamenlijke studie met betrekking tot de bijdragen aan het gemeentefonds antwoord kunnen geven op de vraag of de progressief hogere belastingontvangsten, die het rijk uit algemene loonsverhoging

¹⁾ Het ontwerp is besproken in „E.-S.B.” van 14 februari 1962.

²⁾ Zie „Efficiency en openbaar bestuur” in „E.-S.B.” van 2 september 1959, blz. 703.

gen toevloeden, niet een zodanig surplus geven op de hogere loon- en salariskosten van het rijk zelf, dat het gemeentefonds een groter aandeel kan krijgen. Amsterdam met 30.000, Rotterdam en Den Haag met ca. 20.000 ambtenaren, zouden dan met minder zorg algemene herzieningen van lonen en salarissen tegemoet kunnen zien.

De kapitaaldienst.

Met betrekking tot de kapitaalwerken ligt de zaak niet minder epineus. De kritiek van de regering en van de president van De Nederlandsche Bank in 1957 op de gemeentelijke financieringsmethoden kan niet meer worden geuit, nu de Wet kapitaaluitgaven publiekrechtelijke lichamen in werking is getreden. De bedoeling van de wet is in het belang van de handhaving van de monetaire positie van het land met betrekking tot de openbare lichamen in dezelfde richting te werken als De Nederlandsche Bank bedoelt te gaan met de kredietbeperking van de banken. Dat houdt in: matiging van nieuwe investeringen. Kredietbeperking en renteverhoging benadelen de rentabiliteit van de ondernemer. Die norm geldt niet voor de openbare lichamen. Voor de totaliteit der gemeenten wordt een plafond van uitgaven vastgesteld; beneden dat velum delen de provincies de kapitaalcapaciteit in porties voor de gemeenten; die moeten dan een keus maken inzake hetgeen al of niet kan.

In mijn reeds aangehaalde artikel van 14 februari 1962 heb ik een andere methode voorgesteld, nl.

a. de zelffinanciering van de kapitaaluitgaven voor de openbare nutsbedrijven;

b. het financieren, meer dan thans, van kapitaalwerken over de gewone dienst;

c. het vaststellen van een plafond voor onrendabele kapitaaluitgaven; dat verband houdt met de reeds op de onrendabele schuld rustende lasten.

Nu eenmaal anders werd beslist, past het mij niet op de mogelijke verdiensten van dat systeem nu nog verder in te gaan. De realiteit gebiedt rekening te houden met de geldende wettelijke voorschriften, die de verantwoordelijkheid voor de keus tussen de werken, die moeten worden voortgezet of die tot uitvoering moeten komen, nog steeds bij het gemeentebestuur laat. Maar tegelijk hebben de Ministers, die met de uitvoering van de wet zijn belast, de verantwoordelijkheid overgenomen voor de hoogte van het bedrag, dat het gemeentebestuur tot kiezen in staat moet stellen. Die verantwoordelijkheid hebben de bewindslieden uitdrukkelijk naar zich toegehaald ten einde ongunstige situaties op de geld- en kapitaalmarkt te voorkomen. Daarbij hebben zij voor zich zelf nieuwe problemen opgeroepen. Want het is duidelijk, dat zij de verantwoordelijkheid op zich hebben genomen voor het geval het plafond aan de lagere overheid geen mogelijkheden meer biedt tot het voeren van een verantwoord beleid. We komen daarmee op een terrein, waar zowel voor de regering als voor de lokale besturen voetangels en klemmen liggen.

De liquiditeit.

De liquiditeit wordt in gevaar gebracht door tekorten op de gewone dienst en door de vóórfinanciering van kapitaaluitgaven³⁾. Er zijn drie middelen om tekorten te overbruggen, nl. 1. verlaging van uitgaven; 2. verhoging van gemeentelijke belastingen en heffingen; 3. een extra

³⁾ Uit een oogpunt van liquiditeit staat een beroep op reserves gelijk met een tekort op de dienst. Over de vóórfinanciering met kasgeld zie men „E.-S.B.” van 28 februari 1962, no. 2326.

uitkering uit het gemeentefonds. Van verlaging van uitgaven mag men bij loonstijgingen, die het centraal gezag sanctioneert zoal niet voorschrijft en bij een doelbewust doorgevoerde geleidelijke prijsstijging, niets verwachten. Over het andere middel, t.w. verhoging van ontvangsten, is hierboven al het een en ander gezegd: belastingen, die spek op het bord brengen, zijn er niet; tariefverhogingen worden afgewezen of verlaagd. Als laatste redmiddel blijft: het ramen van een extra-bijdrage uit het gemeentefonds, hetzij wegens een (ijdele) hoop op een verfijning van de uitkeringen, hetzij wegens een structureel tekort, dat echter eerst enige jaren moet bestaan om zijn structureel karakter te bewijzen.

Intussen staat de man aan de kas voor de keus ergens geld te lenen of het loket te sluiten. Hij moet nu eenmaal over geld beschikken om opvorderbare bedragen te kunnen uitbetalen. Amsterdam verkeert daarbij in de bijzondere positie te kunnen beschikken over de volgens de Girowet (Stbl. 1938, no. 307, j° het gemeente-girobesluit 1938) beschikbare gelden van het gemeente-girokantoor. Aangezien een eventuele déconfiture ook wel eens naar de rijks giro of de spaarbanken zou kunnen overslaan, zal de hoofdstad, zo nodig, altijd wel in staat worden gesteld over het noodzakelijke kasgeld te beschikken.

In andere gemeenten ligt dat iets moeilijker, maar ook daar is een verstoring van het economisch verkeer onaanvaardbaar. Zou het werkelijk eens moeten komen tot het staken van betalingen, dan zijn alle eventuele acties tot het uitspreken van een faillissement bij voorbaat tot mislukking gedoemd, omdat ons gemeenterecht niet toestaat, dat de gemeenteraad door een curator wordt vervangen. Een gemeente, die lonen en salarissen niet meer kan betalen, veroorzaakt moeilijkheden maar zij blijft even kredietwaardig als elke andere gemeente, ja zelfs als de staat. Voor het nakomen van verplichtingen zijn namelijk in de gemeentewet bijzondere waarborgen geschapen, die ten slotte zouden kunnen uitlopen in de aanstelling van een regeringscommissaris.

Evenals bij een tekort op de begroting wegens een te geringe uitkering uit het gemeentefonds, het stopzetten van belangrijke werken en het toepassen van onhoudbare normen bij de uitvoering van de Wet kapitaaluitgaven publiekrechtelijke lichamen, ontstaat bij een staking van betalingen een situatie, die zowel voor de gemeente als voor het centrale gezag onaangenaam moet zijn. Zeker ook voor de regering, indien de oorzaak van het gebrek aan geldmiddelen niet aan gemeentelijk wanbeheer te wijten is. Eén regeringscommissaris zou nog denkbaar zijn, maar voor een leeuwewuil behoeft Daniël niet bevreesd te zijn. Dan komt er wel weer een andere oplossing. We mogen vertrouwen hebben in de vindingrijkheid en de redelijkheid van degenen, die zich — hoog en laag — voor een goede gang van zaken verantwoordelijk weten.

Intussen is uit de laatste ontwikkelingen wel gebleken, dat het accent in de verhouding rijk - gemeenten eenmaal dichter bij het centrale gezag is komen te liggen. Iedere stap in deze richting geeft degenen, die de weg open zien naar een centrale financiering van de gemeenten door rijksbureaus, aanleiding hun visie bevestigd te achten. Aan het einde van die weg zijn de spinnwebben⁴⁾, die ons thans hinderen, wel weggeraagd, maar zuiverder en doorzichtiger zal de verhouding rijk - gemeenten stellig niet worden.

Rotterdam.

J. HASPER.

⁴⁾ Zie „E.-S.B.” van 21 februari 1962, blz. 180/181.

75 jaar Koning Voetbal

Op 8 december 1889 richtte een negental voetbal- (atletiek- en cricket-) verenigingen de Nederlandsche Voetbal en Athletiek Bond op, de voorloper van de dezer dagen jubilerende Koninklijke Nederlandse Voetbalbond. Dit vijftiende lustrum van Nederlands grootste sportorganisatie — waarbij in 1963 ca. 30 pCt. van de georganiseerde sportbeoefenaren van Nederland was aangesloten — is een gereede aanleiding om in dit tijdschrift een aantal economisch-statistische aspecten van het voetballen te belichten. In het onlangs verschenen K.N.V.B.-Jubileumboek: „Voetballen toen en nu” heb ik in een economisch-historische bijdrage een aantal aspecten beschreven van de ontwikkeling van de voetbalfinanciën van afzonderlijke voetbalverenigingen. Thans wil ik meer ingaan op de huidige macro-economische situatie.

De Voetbalbond is in wezen een dienstenverlenende organisatie met als hoofddoel: het reglementeren en in goede banen houden van de beoefening van het voetbalspel. Binnen dit bestel zijn de clubs voor interne zaken vrij autonoom (zoals het vaststellen van de toegangsprijzen), en via de Bondsvergadering, kunnen zij invloed uitoefenen op de algemene gang van zaken. Door de paritaire vertegenwoordiging van het betaalde en het amateurvoetbal op deze vergaderingen willen de belangentegengstellingen tussen deze groeperingen de laatste jaren nogal eens scherp aan de dag treden. Men moet dan echter wel bedenken dat het — uiteraard meer spectaculaire — betaalde voetbal slechts ongeveer 1 pCt. (200 elftallen) omvat van de ca. 23.000 elftallen welke in totaal aan enige in 1963/64 gehouden voetbalcompetitie van de Bond of van de afdelingen hebben deelgenomen. Het amateurvoetbal is de ruggegraat van de K.N.V.B., het betaalde voetbal lijkt soms meer de meniscus!

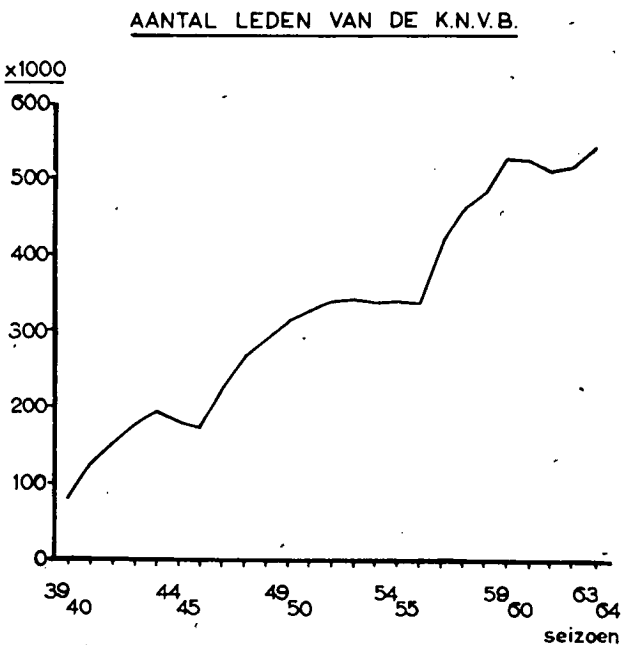
Tot 1940 kende ons land een groot aantal algemene en confessioneel en/of regionaal georganiseerde voetbalbonden. De fusie van 1 augustus 1940 heeft hen alle doen opgaan in de grootste, de K.N.V.B. Dit leidde tot het huidige voetbalbestel van één overkoepelende organisatie met daaronder 20 regionale afdelingen. Momenteel zijn er ruim 540.000 leden van voetbalverenigingen, waaronder bijna 170.000 jongens van 16 jaar en jonger. In grafiek A is een beeld gegeven van de ontwikkeling van het ledental van de K.N.V.B. sedert 1939/40.

De toeneming van de belangstelling voor de voetbalsport in de naoorlogse jaren komt eveneens duidelijk tot uiting in onderstaande cijfers, waarmee de ontwikkeling van het ledental per 1.000 mannelijke Nederlanders van 10 t/m 44 jaar wordt aangegeven. Tussen 1940 en 1963 blijkt dit ledental met 180 pCt. te zijn toegenomen. Dit stijgingspercentage is voor andere sporten ongetwijfeld nog wel hoger, maar daar gaat het, absoluut gezien, niet om zulke grote aantallen.

jaar	1940	1945	1950	1955	1960	1963
aantal leden per 1.000 mannen van 10 t/m 44 jaar....	62	88	130	127	178	172

Uitgangspunt voor mijn economisch-statistische beschrijving is de creditzijde van de verlies- en winstrekening

GRAFIEK A.



- opm:
- Tussen 1939 en 1942 stijgt het ledental sterk onder invloed van de fusie
 - Tussen 1945 en 1950 idem als gevolg van oprichting van vele nieuwe clubs
 - Tussen 1955 en 1959 idem in verband met invoering K.N.V.B.-toto met voor deelnemers de verplichting (ondersteunend) lid van een voetbalvereniging te zijn

van de K.N.V.B. over het boekjaar 1963/64, welke een inzicht verschaft in de bronnen van inkomsten van de Bond. De totale inkomsten van ruim f. 2,5 mln. vallen in twee hoofdgroepen uiteen, t.w. ruim f. 1,4 mln. afkomstig van de toto en f. 1,1 mln. uit „normale” inkomsten. Ik wil eerst op deze laatste groep ingaan, met als belangrijkste componenten:

Contributies	f. 350.000	(31 pCt.)
Wedstrijdinkomsten	290.000	(25 pCt.)
Heffing op verenigingsinkomsten	240.000	(21 pCt.)
Interest op beleggingen	170.000	(15 pCt.)
Overige inkomsten	95.000	(8 pCt.)
Totaal	f. 1.145.000	

Ruim 30 pCt. van de inkomsten blijkt derhalve voort te vloeien uit de *contributies*, die de verenigingen voor hun leden afdragen aan de K.N.V.B. Voor seniorleden (17 jaar en ouder) is dat f. 1, voor juniorleden (12 t/m 16 jaar) f. 0,15. Dit is slechts een klein gedeelte van de totale contributie die de leden aan hun club moeten betalen. De totale contributie (inclusief medische sportkeuring, clubblad e.d.), die de senioren per jaar aan hun eigen club moeten betalen, ligt thans naar schatting gemiddeld in de buurt van de f. 25. Voor junioren en pupillen (jongens van 10 en 11 jaar) is dit f. 10 tot f. 15. Dit betekent dat de bijna 4.800 verenigingen met elkaar in 1963/64 ongeveer f. 12 mln. aan contributies e.d. van hun leden zullen hebben ontvangen.

De wedstrijdinkomsten van de K.N.V.B. van bijna f. 300.000 vinden hun oorsprong in de onder auspiciën van de K.N.V.B. gespeelde interland-, semi-interland-, oefen- en jeugdwedstrijden. In feite blijken in 1963/64 alleen de vijf interlandwedstrijden van het betaalde voetbal tot een voordelig saldo tussen opbrengsten (f. 1,1 mln.) en uitgaven (f. 650.000) te hebben geleid. Dit impliceert dat de overige 60 door de Bond georganiseerde wedstrijden en toernooien (afgezien van het internationale U.E.F.A.-jeugdtoernooi, dat ter ere van de 75-jarige in april 1964 in Nederland heeft plaatsgevonden) per saldo f. 160.000 hebben gekost. Deze kosten moeten overigens gezien worden als offers voor de verbetering van het spelpeil. Globaal kan gesteld worden dat de bruto-opbrengsten van al deze wedstrijden tezamen ruim f. 1,5 mln. hebben bedragen, tegenover f. 1,2 mln. bruto-uitgaven.

De 1.329 verenigingen die met een of meer elftallen in de K.N.V.B.-competitie voor het betaalde voetbal (192 elftallen), voor het zondagamateurvoetbal (1.560 elftallen) en voor het zaterdagamateurvoetbal (311 elftallen) uitkomen, dragen jaarlijks 1,6 pCt. van hun inkomsten uit wedstrijdbezoek en uit donaties af aan de Bond, de zgn. heffing. Onder de inkomsten uit wedstrijdbezoek worden hier de bruto-recettes (d.i. zonder aftrek van — gemiddeld 15 pCt. — vermakelijkheidsbelasting) verstaan, alsmede de bijdragen van de seizoenkaarthouders. De ca. f. 240.000 die via deze heffing in de kas van de K.N.V.B. vloeien, betekenen dat de ontvangsten uit recettes, seizoenkaarten en donaties voor alle 1.329 clubs tezamen in 1963/64 ca. f. 15 mln. hebben bedragen.

In tabel 1 wordt de verdeling van deze wedstrijdinkomsten van de verenigingen, gesplitst naar die uit competitiewedstrijden en die uit overige wedstrijden, seizoenkaarten en donaties, voor drie groepen van clubs gegeven. De gemiddelden per club laten zien dat de semi-profverenigingen vele malen meer wedstrijdinkomsten e.d. hebben dan de amateurclubs. Bij de semi-profs zijn er clubs die meer dan f. 1 mln. en clubs die slechts f. 20.000 incasseerden; bij de amateurs schommelen de bedragen tussen f. 40.000 en niets.

TABEL 1.

Ontvangsten uit wedstrijdbezoek en uit donaties

	Betaald voetbal	Zondag-amateurs	Zaterdag-amateurs	Totaal
Bruto-recettes van competitiewedstrijden (× f. 1 mln.) ..	7,7	1,9	0,3	9,9
Bruto-recettes van overige wedstrijden, seizoenkaarten en donaties (× f. 1 mln.) ...	3,6	1,3	0,2	5,1
Totaal (× f. 1 mln.)	11,3	3,2	0,5	15,0
Aantal clubs	64	1.027	238	1.329
Gemiddeld per club (× f. 1.000)	174,5	3,1	2,0	11,3

(I. M.)

Vermeldenswaard is in dit verband in 'de eerste plaats dat het voetballen ook een bron van inkomsten is voor de fiscus. Zo is circa een derde gedeelte van de kosten van de in 1963/64 door de Bond georganiseerde interlandwedstrijden voor betaalde spelers toe te schrijven aan vermakelijkheidsbelasting en omzetbelasting (in totaal ruim f. 200.000). Alle in het betaalde voetbal gespeelde competitie-, beker- en vriendschappelijke wedstrijden hebben, uitgaande van 15 pCt. vermakelijkheidsbelasting op de bruto-recettes, ca. f. 1,5 mln. in de kassen van 43 gemeenten doen vloeien. Zou men daar mogen veronderstellen dat het niet alleen de bevordering van de mogelijkheden van „passieve” recreatie van de gemeentenaren is, die de gemeentebesturen ertoe beweegt het betaalde voetbal in de gemeente te steunen?

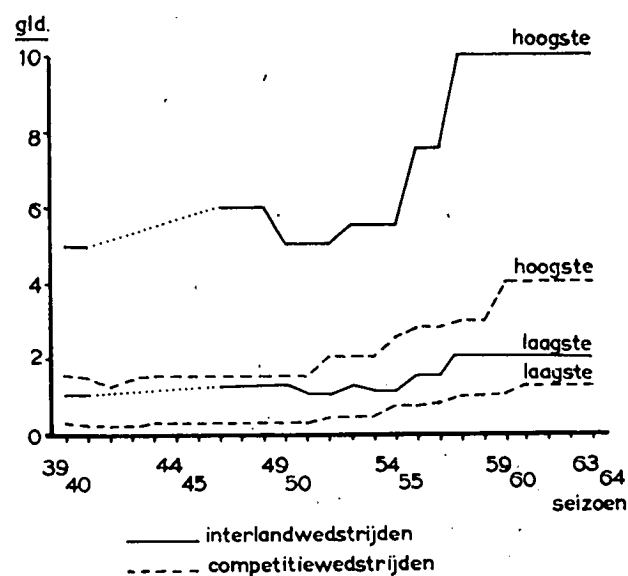
In de tweede plaats wordt in grafiek B een beeld gegeven van de ontwikkeling van de toegangsprijzen bij voetbalwedstrijden sedert 1939. Het betreft hier de hoogste (ere-tribune) en laagste (open staantribune) toegangsprijzen welke bij interlandwedstrijden (Nederland-België) en competitiewedstrijden (Blauw-Wit, resp. Feijenoord) in het Olympisch Stadion te Amsterdam en het Stadion Feijenoord te Rotterdam zijn geheven. In het seizoen 1963/64

GRAFIEK B.

ONTWIKKELING HOOGSTE EN LAAGSTE

TOEGANGSPRIJZEN

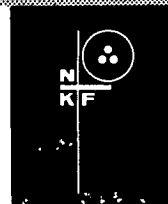
(Olympisch Stadion en Stadion Feijenoord)



opm: Invoering betaald voetbal: 1 december 1954

Kabels met papier- en met plasticisolatie voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie. Kabelgarnituren, koperdraad en koperkabel, staal draad en bandstaal

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEKEN · DELFT



vindt men twee keer zo hoge prijzen voor interlands als in 1939/40, terwijl het bijwonen van competitiewedstrijden in die periode in deze stadions drie à vier maal zo duur blijkt te zijn geworden.

De toegangsprijzen die men bij wedstrijden van de diverse clubs uit het topvoetbal moet betalen, zullen onderling naar hoogte uiteenlopen, doch de ontwikkeling in de tijd is gemiddeld wel dezelfde als in grafiek B is geschetst. Waar de terreinaccommodatie voor het grootste gedeelte uit staanplaatsen voor de toeschouwers bestaat, zal de gemiddeld door de toeschouwers betaalde toegangsprijs vrij dicht bij de laagste prijzen liggen. Van 1939 op 1964 is deze gemiddeld betaalde prijs naar schatting gestegen van f. 0,45 tot f. 1,35. Een dergelijke verdrievoudiging is in die periode ook opgetreden bij de kosten van levensonderhoud, zodat de vooraanstaande clubs zich bij de prijsvaststelling kennelijk hebben laten door de algemene prijsbeweging. Bij voetbal is een produktiviteitscriterium — anders dan in doelpunten — moeilijk te hanteren.

De *interest op beleggingen* ten bedrage van f. 170.000 verraadt een behoorlijk vermogen. Het effectenbezit van de K.N.V.B. had op 30 juni 1964 een waarde van bijna f. 3,5 mln. Het is een belegging van de gelden van diverse fondsen en reserves. In feite is de Bond nog veel „rijker”, want sedert 1957 zijn grote bedragen uit het batig saldo van de exploitatierekeningen ten gunste van het K.N.V.B.-sportcentrum gebracht. De activa van dit in Zeist in aanleg zijnde sportcentrum belopen thans een bedrag van ruim f. 6 mln., waaronder nog ruim f. 3 mln. aan effecten. De totale investeringen voor het sportcentrum worden op ongeveer f. 5 mln. geraamd, waarvan thans circa de helft is gerealiseerd.



Het stichten — en in de toekomst exploiteren — van dit sportcentrum is de K.N.V.B. mogelijk gemaakt dank zij de *inkomsten uit de toto*. En hiermede ben ik aangeland bij de tweede groep van inkomsten van de K.N.V.B., welke in 1963/64 ruim f. 1,4 mln. beliepen, en waardoor de totale exploitatierekening van de Bond een voordelig saldo van ongeveer f. 650.000 kon vertonen. Dit jaar werd hiervan f. 200.000 bestemd voor het sportcentrum, in voorgaande jaren is wel eens f. 750.000 voor dat doel gevoteerd.

Tussen 1957 en 1960 organiseerde de K.N.V.B. de toto zelf, met alle juridische loterijwetproblemen van dien; van augustus 1960 af is deze — wettelijk beter gefundeerde — taak overgenomen door de Stichting De Nationale Sporttotalisator. Een historisch overzicht van de ontwikkeling van de toto, naar inleg en deelneming, is in tabel 2 gegeven. Opvallend is de daling van de gemiddelde inleg per deelnemer sedert 1960: elke deelnemer vult thans per toto-

TABEL 2.

Speeldagen, inleg en deelnemers bij de sporttoto

Seizoen	Aantal speeldagen	Bruto-inleg		Deelnemers (x 1.000)	Gem. inleg per toto per deelnemer (gl.)
		totaal (x f. 1.000)	gem. per speeldag		
K.N.V.B.-toto					
1956/57	11	1.170	106	814	1,44
1957/58	37	7.818	212	5.393	1,45
1958/59	39	13.174	336	9.021	1,46
1959/60	41	24.254	592	16.449	1,47
De Nationale Sporttotalisator					
1960/61	42	27.266	649	21.452	1,27
1961/62	44	30.458	692	24.443	1,25
1962/63	42	28.093	669	23.444	1,20
1963/64	47	28.942	616	24.938	1,16



formulier gemiddeld nog geen 5 kolommen in; vroeger waren dat er bijna 6 (à f. 0,25).

Van de bruto-inleg ontvangt de Bond momenteel 5 pCt. van de eerste f. 25 mln. en 4 pCt. van het daarboven gelegde bedrag. Dit is bedoeld als vergoeding voor het recht de wedstrijden uit het wekelijkse wedstrijdprogramma als object van voorspelling te gebruiken. Ongeveer een vijfde van deze toto-inkomsten (1 pCt. van de bruto-inleg) geeft de Bond door aan de 20 regionale afdelingen die als hoofdagentschappen een belangrijke taak vervullen in de poolorganisatie, en die met dit geld hun kosten kunnen dekken.

De afzonderlijke verenigingen — sedert augustus 1960 ook andere dan voetbalclubs — fungeren als agentschappen voor de verzameling van de totoformulieren van de deelnemers. Zij ontvangen daarvoor een kostenvergoeding van 2 pCt. van de bruto-inleg, terwijl zij het recht hebben om per ingeleverd formulier f. 0,10 van de deelnemer te vorderen. Als onderdeel van de bestedingen voor het „doel” van de Sporttotalisator wordt aan de medewerkende clubs sedert 1960 20 pCt. van de totale inleg van bij deze verenigingen geregistreerde „gokkers” uitgekeerd. Deze gelden mogen alleen ter bevordering van de beoefening van het amateuristische voetbal worden aangewend.

Ten tijde van de K.N.V.B.-toto bedroeg het aandeel van de verenigingen 40 of 35 pCt. van de bruto-inleg, zodat de invoering van de Nationale Sporttotalisator deze inkomsten voor de clubs heeft gehalveerd. Toch zijn de totogelden voor vele kleine verenigingen, die actief zijn op het gebied van het werven en registreren van deelnemers, een belangrijke bron van inkomsten gebleven. Zoals in tabel 3 te vinden is, beliep het aandeel van de (3.457 op dit gebied actieve) voetbalclubs in 1963/64 bijna f. 5 mln., hetgeen neerkomt op ruim f. 1.400 gemiddeld per agentvoetbalvereniging. De vijf clubs met de hoogste toto-inkomsten in dat seizoen (2 semi-profclubs en 3 amateurclubs, alle in Amsterdam of Rotterdam thuishorend) verkregen uit deze bron bedragen, variërend tussen f. 20.000 en f. 35.000. In totaal kwam in 1963/64 ruim f. 6 mln. uit de toto ten goede aan de voetbalsport (K.N.V.B. f. 1 mln., clubs f. 5 mln.).

De andere deelhebbenden in de opbrengst van de toto zijn de Nederlandse Sport Federatie (N.S.F.) en de in de Stichting Centraal Overleg Fondsenwervingsorganisaties (C.O.F.) verenigde charitatieve instellingen. Zij ontvangen 25 resp. 15 pCt. van de totale bruto-inleg, zodat tezamen met de 20 pCt. voor de voetbal- en andere sportverenigingen — die als agent optreden — in totaal 60 pCt. voor het „doel” wordt uitgekeerd. Voor prijzen is 33 pCt. van de inleg gereserveerd, terwijl de overige 7 pCt. (5 pCt. K.N.V.B. en 2 pCt. clubs) vanuit het oogpunt van de toto als kosten moeten worden beschouwd. De exploitatie van de centrale toto-organisatie van de Stichting bedruipt zichzelf gemakkelijk uit de registratiegelden per toto-deelnemer van f. 1,50 per jaar, hetgeen in 1963/64 ca. f. 1,5 mln. opleverde.

Een beeld van de hoogte van de bedragen, die sedert 1960 zijn uitgedeeld, wordt in tabel 3 gegeven. De kosten van de toto hebben in die jaren in totaal ruim f. 7 mln. bedragen, tegenover een prijzenbedrag van bijna f. 40 mln. en een bedrag voor sport en „liefdadigheid” van ca. f. 70 mln.

De K.N.V.B. heeft uit de aard der zaak veel bemoeienis met het betaalde voetbal, maar de Bond put er weinig financieel voordeel uit, behalve dan misschien indirect via de heffing op de bruto-recettes. Zijn taak is het alle aspecten van het betalen en „verhandelen” van semi-professionele voetballers streng te reglementeren ten einde zoveel mogelijk de kans op onregelmatigheden — die vermoedelijk niet in alle opzichten te vermijden zijn — uit te sluiten. Voorts heeft de Bond bijv. de beschermende maatregel getroffen dat iedere betalende vereniging 15 pCt. van de spelersvergoedingen overmaakt aan de K.N.V.B., waarmee een belastingreserve voor de contractspelers wordt gekweekt. Op deze wijze wordt voorkomen dat een speler in moeilijkheden komt wanneer de fiscus — meestal enige tijd na het tijdstip van inkomensverwerving — hem voor inkomstenbelasting aanslaat.

In juni 1964 beliep deze belastingreserve ruim f. 800.000, waaruit men — rekening houdende met restanten van reserves uit vorige jaren — wel kan afleiden dat in 1963/64 een bedrag dat in de buurt ligt van f. 4 mln. aan spelersvergoedingen is uitgekeerd. Het aantal contractspelers zal bij de 64 clubs in totaal wel meer dan 1.000 zijn geweest (zonder de jeugd-contractspelers), zodat de gemiddelde bijverdienste van deze voetballers nog geen f. 4.000 per jaar heeft bedragen. Reglementair zijn als grenzen voor de uit te keren spelersvergoedingen, afgezien van premies bij vriendschappelijke en bekerwedstrijden, gesteld: f. 1.000 en f. 10.000.

Een belangrijk financieel aspect van het betaalde voetbal zijn de transfersommen en amateurvergoedingen. In het eerste geval is er sprake van de overgang van een contractspeler van de ene betalende vereniging naar een andere, in het tweede geval van een amateurspeler van een amateurvereniging naar een semi-profclub. De „ontvangende” club betaalt de „afgevende” club een in onderling overleg vast te stellen som, welke in het geval van de amateurvergoedingen f. 3.000 niet te boven mag gaan.

In tabel 4 is een overzicht gegeven van de aantallen bij de „spelershandel” betrokken spelers en van de daarmee gemoeide bedragen per divisie van het betaalde voetbal in de maanden juni en juli voorafgaande aan de voetbal-

seizoenen 1956/57 (pril begin van het betaalde voetbal), 1959/60 en 1962/63. Men ziet dat het aantal „getransfereerde” spelers van 56 tot 150 is toegenomen, terwijl het aantal aangetrokken amateurs van 74 op 130 kwam. De laatste jaren valt er eerder een stijging van het aantal door het betaalde voetbal aangetrokken amateurs te bespeuren dan een stijging van het aantal „verhandelde” contractspelers.

In 1962/63 ging ca. f. 2,5 mln. om bij de transacties in contractspelers, en ca. f. 300.000 bij die in amateurs. De gemiddeld betaalde transfersom van ruim f. 9.000 in 1956/57 verdubbelde tot ca. f. 17.000 in 1959/60 en in 1962/63. De duurste spelers blijken door eredivisieclubs te worden gekocht (gem. f. 35.000), de goedkoopste door verenigingen van de tweede divisie (gem. ruim f. 10.000).

In grafiek C vindt men de frequentieverdeling (in percentages) van de per individuele speler betaalde transfersommen voor bovengenoemde drie seizoenen. Men ziet dat slechts in enkele gevallen bedragen van meer dan f. 50.000 op tafel zijn gekomen en dat met het leeuwedeel van de transfers bedragen van tussen f. 5.000 en f. 30.000 gemoeid zijn geweest.



Aan het einde van deze bijdrage gekomen kan men zich afvragen: hoeveel geld wordt er jaarlijks voor het voetballen besteed. In het voorgaande zagen we reeds dat de verenigingen in 1963/64 zo'n f. 12 mln. aan contributies van hun leden incasseerden, dat voor interlandwedstrijden ruim f. 1 mln. aan entreegelden werd betaald, en dat aan donaties, seizoenkaarten en bruto-recettes van competitieën overige wedstrijden ongeveer f. 15 mln. in de kassen van de clubs vloeide. Rekent men daarbij nog het gedeelte van de toto-inleg dat aan de K.N.V.B. en de clubs werd uitgekeerd (ruim f. 6 mln.) dan komt men op een bedrag van ca. f. 35 mln. aan bestedingen voor het voetballen, welke ook rechtstreeks aan de Bond of zijn clubs ten goede komen.

Daarnaast zijn er allereerst nog de uitgaven van de actieve beoefenaren van de voetbalsport voor schoenen, kleding, reiskosten e.d. De 300.000 actieve voetballers (of

Bestemming van de bruto-inleg van de Nationale Sporttotalisator

TABEL 3.

(x f. 1.000)

Seizoen	Totale bruto-inleg	Aandeel voetbalclubs	Aandeel andere sportclubs	Aandeel N.S.F.	Aandeel C.O.F.	Aandeel K.N.V.B.	Prijzen	Kosten clubs e.d.
1960/61	27.266	5.027	426	6.778	4.129	1.363	8.180	1.363
1961/62	30.458	5.397	695	7.596	4.587	1.523	10.051	609
1962/63	28.093	4.881	738	7.023	4.214	1.374	9.271	592
1963/64	28.942	4.967	81	7.236	4.341	1.408	9.551	618

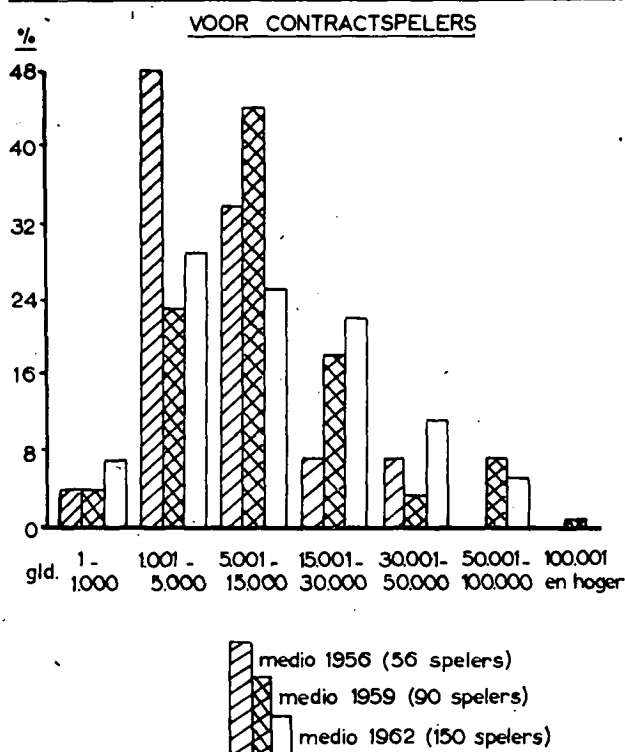
Inkomsten door en uitgaven voor betaalde spelers

TABEL 4.

(x f. 1.000)

	Aantal clubs	Transfer-inkomsten	Voor spelers	Gem. per speler	Transfer-uitgaven	Aan spelers	Gem. per speler	Amateur-vergoedingen	Voor spelers	Gem. per amateur
Eredivisie										
1956/57	18	215	20	10,8	265	11	24,1	50	19	2,7
1959/60	18	936	41	22,8	1.099	33	33,3	91	38	2,4
1962/63	16	1.173	65	18,0	1.247	36	34,6	90	31	2,9
Eerste divisie										
1956/57	32	224	24	9,3	184	26	7,1	67	32	2,1
1959/60	33	354	27	13,1	277	29	9,6	107	58	1,9
1962/63	16	1.107	64	17,3	875	74	11,8	159	66	2,4
Tweede divisie										
1956/57	30	91	12	7,6	81	19	4,3	39	23	1,7
1959/60	25	285	22	13,0	200	28	7,1	104	59	1,8
1962/63	34	262	21	12,5	420	40	10,5	79	33	2,4
Totaal										
1956/57	80	530	56	9,3	530	56	9,3	156	74	2,1
1959/60	76	1.575	90	17,5	1.575	90	17,5	302	155	2,0
1962/63	66	2.572	150	16,9	2.542	150	16,9	328	130	2,5

FREQUENTIEVERDELING BETAALDE TRANSFERSOMMEN



hun ouders) zullen hiervoor per jaar wel zo'n f. 12 mln. per jaar uitgeven, waarbij dan nog is afgezien van de niet-georganiseerde (straat-)voetballers. In de tweede plaats maken de supporters reiskosten om hun club bij thuis- en uitwedstrijden toe te kunnen juichen. Moeilijk te schatten uitgaven zijn die van het navoetballen in het stamcafé. Stel, dat de supporters met elkaar nog eens f. 3 mln. neertellen voor de reiskosten verbonden aan hun „hobby”, dan komt men in totaal op een bedrag van f. 50 mln. aan bestedingen van actieve en passieve voetballiefhebbers.

In feite zijn de uitgaven voor het voetballen nog groter omdat geen rekening is gehouden met de inleg van de toedeelnemers — voor 85 pCt. bij een voetbalclub „poolend” — welke eigenlijk als steun voor de eigen club bedoeld is, doch als prijzengeld of voor de andere doeleinden tot uitkering komt. Voorts zijn er nog de openbare of verkapte subsidies van gemeentewege of van het bedrijfsleven in de vorm van bijv. deelneming in het kapitaal van een betalende voetbalvereniging of van een lage terreinhuur. Al met al is uit het voorgaande wel naar voren gekomen, dat het in 1879 door Pim Mulier in Nederland (Haarlem) geïntroduceerde voetbalspel tegenwoordig veel geld doet rollen.

Brunssum.

Dr. D. B. JOCHEMS.

Bronnen: „Voetballen toen en nu”, Jubileumuitgave van de K.N.V.B., 1964; Jaarverslagen van de K.N.V.B. en van de Stichting de Nationale Sporttotalisator; Gegevens uit archieven van clubs en K.N.V.B.

Geldmarkt.

De weekstaat van De Nederlandsche Bank per 30 november stelt ons in staat de in onze vorige kroniek vermelde afdracht van vreemde valuta aan de Centrale Bank te kwantificeren. De goud- en deviezenvoorraad bleek met niet minder dan f. 287 mln. te zijn aangegroeid. Dit bedrag schijnt stootsgewijs te zijn binnengekomen. Waar het niet waarschijnlijk is dat de Nederlandse bankinstellingen hun buitenlandse uitzettingen geforceerd hebben teruggetrokken en er ook geen tekenen zijn, dat buitenlandse banken hun tegoeden in ons land aanmerkelijk hebben vergroot, blijven slechts de particuliere ondernemingen over, die met Groot-Brittannië in verbinding staan en klaarblijkelijk hun vorderingen versneld hebben geïncasseerd. De monetaire pijplijn is als het ware leeg gelopen.

Deze afdracht van valuta deed de binnenlandse geldmarkt sterk verruimen. In de afgelopen week behielden de verruimende factoren de overhand. Er bleef nog wat geld uit het buitenland binnenvloeden, maar tevens begon de bankpapiercirculatie, eerder dan was verwacht, reeds terug te lopen. De ruime kaspositie stelden de banken in staat hun binnenlandse uitzettingen uit te breiden. Voor zover deze stroom zich op de Bank voor Nederlandsche Gemeenten richtte bleef het geld in de geldmarktsfeer. Er is echter ook belangstelling ontstaan voor schatkistpapier, waardoor geld uit de circulatie verdwijnt. De Agent van het Ministerie van Financiën staakte de afgifte van elfmaandspromessen en ging over tot het tienmaandstype, papier dus dat in de belastingperiode 1965 zal vervallen. Nieuw was ook de hervatting van de uitgifte van vijfjaarsbiljetten, die sedert begin juni niet verkrijgbaar waren geweest. De markt toonde duidelijke belangstelling.

Dat onder de druk der geldruimte de rente voor daggeldleningen van 3 pCt. op 27 november via 2½ pCt. op 1 december tot 2 pCt. op 2 december daalde behoeft geen nadere uitleg.

Kapitaalmarkt.

De uitgifte van pandbrieven door hypotheekbanken is weer tot normaler omvang teruggekeerd. In oktober werd f. 11 mln. geplaatst, waardoor het totaal voor de eerste tien maanden van 1964 op f. 313 mln. kwam te staan. In het overeenkomstige tijdvak 1963 was het bedrag f. 165 mln.

De cijfers van een aantal spaarbanken wijzen erop, dat november vergeleken met vorig jaar wel eens een maand met een bevredigend spaaroverschot zou kunnen gaan worden.

De kapitaalmarktrente blijft zich langzaam naar boven bewegen. Op 3 december werd met 5,36 pCt. het peil van de vorige hoogste stand op 30 juli bijna bereikt.

(I. M.)

Beleg modern beleg in

InterUnie

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie”, Postbus 617, Den Haag

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1963	H. & L. 1964	27 nov. 1964	4 dec. 1964
Algemeen	392	419 — 393	399	397
Intern. concerns	548	598 — 553	571	567
Industrie	341	356 — 327	333	332
Scheepvaart	153	161 — 133	136	136
Banken en verzekering	232	249 — 223	233	231
Handel enz.	165	175 — 157	161	161

Bron: AN.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum	f. 147,50 a)	f. 159,40	f. 156,90
Philips G.B.	f. 148,30	f. 156,70	f. 154
Unilever	f. 138,90	f. 146,90	f. 146,80
Expl. Mij. Scheveningen	398	206½	228
A.K.U.	526	484½	486
Hoogovens, n.r.c.	564½	549	547
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	775	898½	882
Nationale-Nederlanden, c.	870	767	746
Zwanenberg-Organon	900	970	957
Robeco	f. 227	f. 231	f. 229
New York.			
Dow Jones Industrials	760	882	871
Rentestand.			
Langl. staatsobl. b)	4,71	5,30	5,36
Aand.: internationaal b)	3,15 c)	3,35	
lokale b)	3,66 c)	3,45	
Disconto driemaands schatkist- papier	2½	ca. 3 ¹⁸ / ₁₆	3 ¹³ / ₁₆

a) Gecorrigeerd in verband met bonus.

b) Bron: Veertiendaags Beursoverzicht: Amsterdamsche Bank.

c) 19 december 1963.

C. D. JONGMAN.

RECENTE PUBLIKATIES

Eli Ginzberg (ed.): Technology and social change. Columbia University Press, New York 1964, 158 blz., \$ 4,50.

Series of original papers by experts in the fields of business, management, sociology, aerospace, industrial research, and economics on the role of technology in modern America.

B. S. Yamey: Resale price maintenance. 3e herz. dr. Institute of Economic Affairs, London 1964, 61 blz., 6 sh.

F. Pollock: Automation. Materialien zur Beurteilung ihrer ökonomischen und sozialen Folgen. Europäische Verlagsanstalt, 1964, 424 blz., Linnen: DM 24; Paperback: DM 14,80.

Prof. Dr. Pollock legt eine vollständig neubearbeitete Fassung seines Buches vor, mit dem im Jahre 1956 die Diskussion über die ökonomischen und sozialen Aspekte des Prozesses der Automation begann.

A. R. Oxenfeldt: Marketing practices in the T.V. set-industry. Columbia University Press, New York 1964, 279 blz., \$ 10.

Ernst Winkler: Die Fernsehwerbung. Eine betriebswirtschaftliche Untersuchung. Schulthess, Zürich 1963, 145 blz., Zw. fr. 16.

Elias Gannagé: Planification et développement économique. P.U.F., Parijs 1963, 141 blz., Fr. 11.

Trois chapitres divisent cet ouvrage. Le premier comporte trois formulations: a) celle des relations comptables; b) celle des relations techniques; c) celle des relations monétaires. Le chapitre II analyse les contraintes limitatives, les activités alternatives, le détermination optimal, le méthode de triangulation des tableaux interindustriels. Le chapitre III présente l'évaluation des bénéfices et des coûts.

Efficiency

bespoedigt

Uw contacten

met gegodigden

★

Indien

Uw telefoonnummer

in Uw annonce

moet worden

opgenomen,

vermeld dan

tevens het

NETNUMMER

VEKEMANS en BERK ACCOUNTANTS (leden N.I.v.A.)

's-Gravenhage | Amsterdam
Nijmegen | Zwolle

vragen voor hun vestigingen te 's Gravenhage en Nijmegen

TWEE DOCTORANDI

in de bedrijfseconomie

Aan ambitieuze mensen die de academische accountants-opleiding volgen, bieden wij een interessante werkkring, die de gelegenheid opent tijdens de studie praktische ervaring op te doen op een kantoor met een veelzijdige kring van relaties.

Behalve tijd voor het volgen van de colleges, wordt een vergoeding gegeven voor studie- en reiskosten.

Geïnteresseerden kunnen zich, onder opgave van personalia, schriftelijk wenden tot de heer J. Voorhorst, Koninginnegracht 49 te 's Gravenhage, die in een persoonlijk gesprek gaarne nadere inlichtingen zal verstrekken.



N.V. Levensverzekering Maatschappij

**DE
NEDERLANDEN
VAN 1870**



VERZEKERINGEN
voor staf en personeel

reeds voor een groep van 5

**LAGERE TARIEVEN
HOGERE KORTINGEN**

Herengracht 124-128 Amsterdam tel. 62112

Het **ECONOMISCH INSTITUUT VOOR HET MIDDEN-
EN KLEINBEDRIJF** roept sollicitanten op voor de func-
ties van

WETENSCHAPPELIJK MEDEWERKER

voor

- A. de afdeling Bedrijfseconomisch onderzoek
 - B. de afdeling Algemeen Economisch Onderzoek
 - C. de afdeling Weg- en Watervervoer
- A. Deze functie omvat het analyseren van bedrijfseconomische gegevens alsmede het rapporteren daarover. Een goede en duidelijke stijl is daarvoor een vereiste.
- B. Deze functie omvat het in teamverband medewerken aan:
1. het kwantitatief ramen van de ontwikkelingsmogelijkheden voor het midden- en klein bedrijf in de verschillende sectoren van het bedrijfsleven;
 2. het nagaan van de veranderingen welke zich op korte termijn in het midden- en kleinbedrijf voltrekken;
 3. het voorbereiden en uitwerken van enquêtes (veelal m.b.v. een steekproef) welke de voor bovengenoemde onderzoeken benodigde gegevens moeten opleveren;
 4. het zelfstandig rapporteren over de resultaten van deze onderzoeken.
- C. Deze functie omvat soortgelijke werkzaamheden als omschreven onder A. doch speciaal gericht op de sector Weg- en Watervervoer.

Vereisten: doctoraal examen economie, bedrijfseconomische of algemeen economische richting voor de functies A. en C. en voor de functie B. bij voorkeur kwantitatief-wiskundige richting of soortgelijke opleiding. Ervaring welke een basis kan vormen voor de vervulling der genoemde functies strekt voor de functies A. en B. tot aanbeveling doch is voor de functie C. een vereiste.

Geboden wordt een interessante werkkring met een grote mate van zelfstandigheid. Salariëring in overeenstemming met opleiding en ervaring, voor 1964 minimum f. 10.350,— en maximum ca. f. 22.500,— bruto per jaar exclusief een huurcompensatie van 5,3 pCt. en een vakantietoeslag van 4 pCt.

Sollicitaties met volledige gegevens omtrent leeftijd, opleiding en ervaring te richten aan de Secretaris der Directie, Neuhuyskade 94, Den Haag.



Voor reclame

kan men te veel
en ook
te weinig uitgeven.

**De meeste mislukkingen zijn vaak het gevolg
van het laatste**



N.V. NEDERLANDSE GASUNIE

gevestigd te Groningen.

Uitgifte

van

nom. f 300.000.000,- 5³/₄⁰/₀ 15-jarige obligaties

in stukken van nominaal f 1.000,- aan toonder,

tot de koers van 100 pCt.

Aflossing geschiedt à pari, in 10 gelijke jaarlijkse termijnen van f 30.000.000,- vervallende telkenjare op 15 januari, voor de eerste maal op 15 januari 1971.

Vervroegde algehele of gedeeltelijke aflossing is toegestaan van 15 januari 1975 af, uitsluitend op 15 januari van elk jaar, in de jaren 1975 t/m 1979 à 101%.

Ondergetekenden berichten, dat zij de inschrijving op bovengenoemde uitgifte openstellen op

WOENSDAG, 16 DECEMBER 1964

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

bij hun kantoren te **Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage, Eindhoven, Utrecht en Groningen**, voor zover aldaar gevestigd, op de voorwaarden van het prospectus van uitgifte dd. 7 december 1964.

Exemplaren van het prospectus en inschrijvingsbiljetten, alsmede - tot een beperkt aantal - exemplaren van de statuten en van het verslag over het boekjaar 1963 van de N.V. Nederlandse Gasunie zijn verkrijgbaar bij de inschrijvingskantoren.

Amsterdam

Rotterdam

Eindhoven

Utrecht

, 7 december 1964.

AMSTERDAMSCH E BANK N.V.

ALGEMENE BANK NEDERLAND N.V.

HOPE & CO.

DE TWENTSCHE BANK N.V.

HOLLANDSCHE BANK-UNIE N.V.

R. MEES & ZONEN

NEDERLANDSCHE CREDIETBANK N.V.

NEDERLANDSCHE MIDDENSTANDSBANK N.V.

PIERSON, HELDRING & PIERSON

ROTTERDAMSCH E BANK N.V.

COÖPERATIEVE CENTRALE BOERENLEENBANK

COÖPERATIEVE CENTRALE RAIFFEISEN-BANK
